

Hane içine gizlenen kadın yoksulluğu: Muğla-Mardin örneği

Çisnel Ekiz Gökmen

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, 48000 Kötekli-Muğla
e-posta: cekiz@mu.edu.tr

Ummuhan Gökovalı

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, 48000 Kötekli-Muğla
e-posta: ummuhan@mu.edu.tr

Özet

Türkiye’de kadın yoksulluğu ile ilgili çalışmalar gelire ve hanehalkı reisliğine odaklanmakta ve evli kadınların hane içine gizlenen yoksulluğunu ihmal etmektedir. Literatürdeki bu boşluğu doldurmak üzere Mardin ve Muğla’da 408 evli çift ile görüşülmüş ve kadınların hane içinde yaşamış oldukları yoksulluk ve yoksunluk hane temelli değil, birey temelli olarak ele alınmıştır. Ayrıca erkek ve kadınlar için iki farklı pazarlık gücü endeksi oluşturulmuştur. Bulgular kadınların, özellikle Mardin’de çok daha fazla olmak üzere, fiziksel şiddete maruz kaldığını, işgücüne katılım, miras hakkı, gayrimenkul sahipliği ve eğitim gibi kaynaklara erişim ve hane içi kararlara katılım açısından da yoksunluklar yaşadığını göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Yoksulluk, kadın yoksulluğu, hane içi pazarlık gücü, hane içi kararlara katılım, Muğla, Mardin.

1. Giriş

Yoksulluğun zaman içinde artan oranda kadınların problemi haline geldiğini ve gittikçe daha fazla sayıda kadın ve çocuğun yoksulluk sınırının altına düştüklerini vurgulamak üzere Pearce (1978) yoksulluğun kadınlaşması kavramını ortaya atmıştır. Günümüzde yoksulluğun kadınlaşmasının temel bir problem olduğu genel kabul görse de, bu yaklaşım, gelire ve reisi kadın olan hanelere, özellikle de

* Bu çalışma TÜBİTAK’ın Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Projelerini Destekleme Programı (1001) tarafından desteklenmiştir.

yalnız annelere odaklanması ve hanehalkı içerisindeki kaynak bölüşümünün kadınların yaşadıkları yoksulluk üzerindeki etkisini ihmal etmesi nedeniyle eleştirilmektedir. Bu tarz bir bakış açısı, evli kadınların toplumsal cinsiyete dayalı yoksulluklarını ve eğer yalnız olsalardı birçoğunun yoksullar sınıfına girebileceğini ihmal etmektedir. Buna ek olarak, zaten yoksul olan diğer evli kadınların yalnız olmaları durumunda büyük olasılıkla daha da yoksul olabileceklerini de dikkate almamaktadır. Başka bir deyişle hane temelli bakış açısı, evli kadınların yaşadıkları yoksullukların gizlenmesine yol açmaktadır. Oysa kaynakların hane içerisindeki eşitsiz bölüşümü ve hane içi kararlara katılımında erkeklerin göreceli olarak baskın rolü, aynı hane içindeki erkek ve kadınların yoksulluk deneyimlerinin birbirinden farklı olmasına neden olabilmektedir. Örneğin yapılan çalışmalarda evli Fransız, İngiliz, Amerikalı ve Alman kadınların yaklaşık 1/4'ünün, evli İtalyan kadınların ise yaklaşık yarısının toplam hane gelirinin 1/10'undan daha azını aldığı tespit edilmiştir (Goldberg, 2010: 278-279).

Evli kadınların hane içerisine gizlenen yoksulluğunu ortaya çıkarabilmek ve dolayısıyla yaşadıkları gerçek yoksulluğu tespit edebilmek için hanenin içine bakılması ve hane davranışlarının incelenmesi gerekmektedir. Literatürde hane davranışlarını inceleyen teorik modeller üniter modeller ve kolektif modeller olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Üniter modeller hanehalkının birleştirilmiş bütçe kısıtı altında tek bir amaç fonksiyonunu maksimize ettiğini ve hane içi kararlarda her zaman hemfikir olan bir bireymiş gibi davrandığını varsayarken, kolektif modeller hanenin farklı üyelerinin farklı “pazarlık güçlerine” ve farklı kaynak bölüşümü sonuçlarına sahip olduklarını varsaymaktadır.

Son yıllarda hanehalkı içindeki kaynak bölüşümü davranışının analiz edilebilmesi için üniter modelin yeterli olmadığı düşünülmektedir. Ayrıca bu model, hanehalkı üyelerinin öncelik ve tercihlerde her zaman hemfikir oldukları varsayımı nedeniyle eleştirilmektedir (Manser ve Brown, 1980; McElroy ve Horney, 1981; Chiappori, 1988; Lundberg ve Pollak, 1993). Hane içi kararlara katılım ve kaynaklara erişimde yaşanan adaletsizlikler ve kadınlara karşı hane içi şiddetin olduğu gerçeği, hanehalkı davranışlarının üniter bakış açısı ile anlaşılamayacağını göstermektedir. Buna karşılık kolektif hanehalkı modeli, farklı hanehalkı üyelerinin farklı tercihlere, farklı hane içi pazarlık güçlerine ve bunun sonucu olarak farklı kaynak bölüşümü sonuçlarına sahip oldukları varsayımından dolayı, hanede kadınların yaşadıkları yoksulluğun ortaya çıkarılmasında daha gerçekçi sonuçlar verdiği için öne çıkmaktadır.

Türkiye’de kadın yoksulluğu ile ilgili literatür daha ziyade toplumsal cinsiyet eşitsizliğini merkeze alarak kadın yoksulluğunun nedenleri üzerine odaklanmaktadır. Yapılan çalışmalarda eğitim (Dikbayır, 2000; Toksöz vd., 2001; Palaz, 2002; Selim ve İlkaracan, 2002; Ecevit, 2003; Cihan, 2004; Sallan Gül, 2005; Adaman ve Keyder, 2006), istihdama katılım (Dikbayır, 2000; Toksöz vd.,

2001; Ecevit, 2003; Cihan, 2004; Sallan Gül, 2005; Toksöz, 2012), ücretler/kazançlar¹ (Palaz, 2002; Selim ve İlkaracan, 2002; Ecevit, 2003; Kiren Gürler ve Üçdoğruk, 2007; Dayıoğlu ve Başlevent, 2012) ve mülkiyet hakkını kullanmada² (Ecevit, 2003; Cihan, 2004³) yaşanan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin, kadınların yaşamış olduğu sorunları ve yoksulluğu derinleştirdiği tespit edilmiştir. Eğitim ve işgücü piyasasına katılımda yaşanan cinsiyet eşitsizlikleri ise temelde “kadının yeri evi ve görevinin de annelik olduğu”na ilişkin ataerkil düşünce yapısı (Sallan Gül, 2005) ve bunun sonucunda kadınlara atfedilen ev içi sorumluluklardan kaynaklanmaktadır (Adaman ve Keyder, 2006; Kiren Gürler ve Üçdoğruk, 2007).

Yine, işgücü piyasasına katıl(a)mayan kadınların kişisel gelirlerinin olmaması (Ünlütürk Ulutaş, 2009; Dayıoğlu ve Başlevent, 2012), ücretsiz aile işçisi olarak karşılıksız emek sunumunda bulunmaları (Ecevit, 2003; Hattatoğlu, 2007; Ünlütürk Ulutaş, 2009), işgücü piyasasına katılanların ise kentlerde enformel sektörde sosyal güvenlikten yoksun olarak kayıtdışı çalışmaları (Ecevit, 2003; Öztürk ve Çetin, 2009; Ünlütürk Ulutaş, 2009) kadın yoksulluğunu arttıran nedenler arasındadır. Bunun haricinde boşanma veya eşinin ölmesi sonucu hane reisi olan kadının, çocuğunun bakımını ve evinin geçimini sağlamak zorunda kalması kadının yoksullaşmasına neden olan diğer etmenler arasındadır (Pamuk, 2000; Gökova ve Danışman, 2010). Tüm bu etmenlerin bileşimi olarak Türkiye’de kadınların yoksulluk oranı (2009 yılı itibarıyla %19) erkeklerin yoksulluk oranından (%17) daha yüksektir (TÜİK, 2009)⁴.

¹ Palaz (2002) ile Selim ve İlkaracan (2002) çalışmalarında imalat sektöründe kazanılan ücretlerde erkekler lehine cinsiyet farklılıklarının olduğunu tespit etmişlerdir. Kiren Gürler ve Üçdoğruk (2007) 2002 Hanehalkı Bütçe Anketi verilerini kullandıkları çalışmalarında kadınların ortalama kazancının erkeklerin ortalama kazancının neredeyse yarısı kadar olduğunu, Dayıoğlu ve Başlevent (2012) ise 2008 yılı hanehalkı bütçe anketi verilerini kullandıkları çalışmalarında kadınların ortalama yıllık kazancının erkeklerin ortalama kazancının yaklaşık %55’i olduğunu ifade etmişlerdir. Ücret/kazanç eşitsizliği ile ilgili yapılan çalışmalar eğitim süresi, iş deneyimi ve meslek farklılıklarının cinsiyetler arası ücret eşitsizliğinin yalnızca küçük bir bölümünü açıklayabildiğini göstermektedir. Örneğin Kiren Gürler ve Üçdoğruk (2007) kadın ve erkek arasındaki ücret farklılıklarının sadece %10’unun beşeri sermaye farklılığından, geri kalanının ise işgücü piyasasındaki ayrımcılıktan kaynaklandığını belirtirken; Selim ve İlkaracan (2002) ücret farklılığının cinsiyete (sex) dayalı ayrımcılıktan kaynaklandığını belirtmişlerdir.

² Türkiye’de 2006 yılı itibarıyla kadınların %80,2’sinin üzerine kayıtlı gayrimenkul ya da araç bulunmamaktadır. Erkeklerde ise bu oran sadece %39,6’dır (TÜİK, 2006:3).

³ Cihan (2004)’ın Diyarbakır örneğinden hareketle eğitim, istihdam ve mülkiyet hakkını kullanma gibi üç temel konudaki cinsiyet eşitsizliğini incelediği çalışmasının sonuçlarına göre, Diyarbakır kent merkezinden taşraya doğru gidildikçe eşitsizliği kadınlar aleyhine arttıran ve derinleştiren unsurlar bulunmaktadır. Bunlar; erkek egemen ve yaşlı baskın kültürün merkezden çevreye doğru gidildikçe daha çok varlığını hissettirmesi, geleneksel değerlerin daha yavaş değişime uğraması ve bunun sonucu olarak eğitim ve iş olanaklarının kadınlara erkeklerle eş zamanlı ve oranlı olarak sunulmamasıdır.

⁴ Söz konusu veri, gelir ve kaynakların hane içerisindeki bölüşümü açısından yaşanan yoksulluğu içermeyişi için kadın yoksulluğunun gerçek boyutunu gizlemektedir. Hane içi kaynak bölüşümü

Hane içerisindeki gelir ve servetten eşit pay alamama şeklinde gerçekleşen ekonomik şiddet yanında kadın yoksulluğuna neden olan bir diğer etmen de duygusal, cinsel ve fiziksel olarak gerçekleşebilen hane içi şiddettir (Balay, 2003)⁵. Erkeğin ataerkil toplumsal yapının kendisine yüklediği ailenin geçimini sağlama rolünü yerine getirememesi, hane içi iktidarının sarsılmasına yol açmakta ve şiddete yönelebilen eğilimini güçlendirmektedir (Sallan Gül, 2005: 25-35). Bir başka ifadeyle, kadınlar için yoksulluk şiddet, şiddet ise yoksulluğun yanı sıra yoksunluk anlamına da gelmektedir. Kadınların maruz kaldıkları fiziksel ve cinsel şiddet, kadınların refah düzeylerinin artması ile azalmaktadır. Düşük refah düzeylerinde kadınların maruz kaldıkları fiziksel ve cinsel şiddet, yüksek gelir düzeylerinde kadınların maruz kaldıkları fiziksel ve cinsel şiddetten yaklaşık olarak iki kat daha fazladır (KSGM, 2009: 47)⁶. Bu veri yoksullukla kadına uygulanan şiddet arasındaki güçlü ilişkiyi ortaya koymaktadır. Yapılan çalışmalar kadınların sadece eşlerinin değil, diğer hanehalkı üyelerinin de şiddetine maruz kaldığını göstermektedir⁷.

Görüldüğü üzere Türkiye’de kadın yoksulluğu ile ilgili çalışmalar genellikle gelire ve hane reisliğine odaklanmakta ve hane içi kaynaklara erişim ve kararlara katılım açısından hane içi pazarlık gücünün evli kadınların yoksulluğu üzerindeki etkisini ihmal etmektedir. Oysa kadınların yaşamış oldukları gerçek yoksulluğun analiz edilebilmesi için, kadınların yoksulluklarının ve yoksunluklarının ele alınma şeklinin hane temelli olmaktan çıkartılarak birey temelli olması gerekmektedir. Bu makale Türkiye’de bu açıdan yapılan ilk alan araştırması olması dolayısıyla önem arz etmektedir. Makalede evli kadınların hane içine gizlenen yoksulluğunu ortaya çıkarmak ve bu anlamda yaşamış oldukları yoksulluğun gerçek boyutunu kavramak için, Mardin ve Muğla Merkez ilçesinde 2010-2011 yılları arasında 408 evli çifte bu çalışma için özel olarak oluşturulan anket (farklı odalarda) uygulanmıştır. Makalede kadınların hane içi kararlara katılım ve kaynaklara erişim açısından

dikkate alındığında kadın ve erkek arasındaki yoksulluk farkının kadınlar aleyhine daha da açılacağı bir gerçektir.

- 5 Dünya genelinde kadınların yaklaşık %30’u yaşamları boyunca eşlerinin veya partnerlerinin cinsel veya fiziksel şiddetine maruz kalmaktadır. Kadına yönelik şiddetin en uç boyutu olan kadın cinayetlerinin de yaklaşık %38’i yine kadınların eş veya partnerleri tarafından gerçekleştirilmektedir (WHO, 2014). Türkiye’de ise 2008 yılı itibarıyla 15 yaş ve üstü kadınların yaşamlarının herhangi bir döneminde maruz kaldıkları fiziksel şiddet oranı %39,3; cinsel şiddet oranı ise %15,3’tür. Fiziksel veya cinsel şiddetin herhangi birine maruz kalanlar dikkate alındığında ise bu oran %41,9’a ulaşmakta ve neredeyse her 2 kadından birinin fiziksel veya cinsel şiddete uğradığı ortaya çıkmaktadır (KSGM, 2009: 47).
- 6 Refah düzeyi endeksinin oluşturulması ile ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız KSGM, Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması, 2009, Ankara, Ek 5, sayfa 210.
- 7 Balay (2003), Ankara’ya göçle gelen farklı yaş gruplarındaki evli 50 kadını derinlemesine mülakat yaptığı çalışmada, kadınların büyük çoğunluğunun, eşlerinin yanı sıra kayınvalide, kayınpeder gibi birincil akrabalarının hatta çocuklarının şiddetine maruz kaldığını tespit etmiştir.

yaşadıkları yoksulluk ve yoksunluğu ölçmek adına iki farklı pazarlık gücü endeksi oluşturularak Türkiye yazınındaki bu boşluğun doldurulması hedeflenmiştir.

Makalenin ikinci bölümünde hane içerisinde gelirin ve kaynakların nasıl bölüştüğü ve kararların nasıl alındığını incelemek üzere oluşturulan hanehalkı davranışlarının teorik modellerinden üniter ve kolektif modeller kısaca özetlenmiştir. İkinci bölümde ayrıca üniter modelin temel varsayımlarından birisi olan gelir birleştirme hipotezi ile kolektif modelin temel varsayımlarından birisi olan hane içi pazarlık gücü yaklaşımıyla ilgili uygulamalı çalışmaların bulguları incelenmiştir. Üçüncü bölümde, Muğla ve Mardin alan araştırması bulguları evli kadınları yoksullaştırmaya götüren süreçlerden olan eğitim, işgücüne katılım, miras hakkı, gayrimenkul sahipliği ve şiddet açısından tartışılmış ve bu etmenlere dayanarak (şiddet hariç) hem erkek hem de kadınlar için dar kapsamlı bir pazarlık gücü endeksi hesaplanmıştır. Ayrıca görüşmecilerin hane içi ekonomik, sosyo-kültürel ve siyasi kararlara katılım özgürlükleri açısından daha geniş kapsamlı bir pazarlık gücü endeksi de hesaplanarak her iki ilde kadınların erkeklere göre hane içi pazarlık güçlerinin hanenin gelir düzeyine göre değişip değişmediği incelenmiştir. Dördüncü ve son bölüm ise genel değerlendirme ve politika önermelerine ayrılmıştır.

2. Hanehalkı davranışının teorik modelleri ve uygulamalı çalışmalar

2.1. Teorik modeller

Hanehalkı davranışlarına ilişkin teorik modeller, temelde üniter modeller ve kolektif modeller olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Üniter modeller, hanehalkı üyelerinin üyeler arasında maksimum olası refaha ulaşmak için zamanlarını ve diğer kaynaklarını en iyi şekilde birleştirebilme hususunda hemfikir oldukları varsayımına dayanmaktadır (Alderman vd., 1995; Fuwa vd., 2006: 376). Söz konusu modeller, hanehalkı üyelerinin gelirlerini birleştirdiği ve söz konusu gelirin ne kadarını kimin kontrol ettiğinin hanehalkı talebini etkilemediği varsayımına dayanarak, hanenin birleştirilmiş bütçe kısıtı altında tek bir amaç fonksiyonunu maksimize eden bir bireymiş gibi davrandığını varsaymaktadır (Song, 2008:3).

Son yıllarda hane içindeki kaynak bölüşümü davranışının analiz edilebilmesi için üniter modelin yeterli olmadığına ilişkin çalışmaların sayısı artmaktadır. Üniter hanehalkı modeline gelen eleştiriler temelde iki konu üzerine odaklanmaktadır. Birincisi, üniter hanehalkı modelinin hanehalkı üyelerinin öncelik ve tercihlerde her zaman hemfikir oldukları varsayımının gerçeği iyi bir şekilde yansıtmadığıdır. Örneğin birçok hanede kadınlara karşı hane içi şiddetin olduğu gerçeği hanehalkı davranışlarının üniter bakış açısına tezat teşkil etmektedir (Kakwani ve Son, 2006). Üniter modele getirilen ikinci eleştiri ise üniter modelin temel varsayımlarından

olan gelir birleştirme (income pooling) hipotezinin geçerliliği üzerinedir. Bir çok ülke için yapılan çalışmalarda üniter modelin gelir birleştirme hipotezi reddedilmiştir (Thomas, 1990, 1992, 1997; Bourguignon vd., 1993; Thomas ve Chen, 1994; Lundberg vd., 1997; Browning ve Chiappori, 1998; Phipps ve Burton, 1998).

Literatürde üniter hanehalkı modelinin söz konusu temel varsayımlarını zayıflatan çeşitli alternatif teorik modeller geliştirilmiştir. Üniter modellerin hanehalkı davranışının daha genel modelleri olan “kolektif modellerin” özel bir durumu olduğu öne sürülmektedir (Alderman vd., 1995). Kolektif modeller, genel olarak farklı hanehalkı üyelerinin farklı tercihlere, farklı “hane içi pazarlık güçlerine” ve söz konusu unsurların etkileşiminin bir sonucu olarak hane içinde farklı kaynak bölüşümü sonuçlarına sahip olduklarını varsaymaktadır (Manser ve Brown, 1980; McElroy ve Horney, 1981; Chiappori, 1988; Lundberg ve Pollak, 1993). Ayrıca, hanehalkı davranışının kolektif modelleri kadın ve erkeğin gelirlerinin mutlaka aynı şekilde bölüştürülmeyeceğini belirtmektedir (Phipps ve Burton, 1998:600).

Kolektif hanehalkı modeli, hane içi kaynak bölüşümünün, bireylerin hane içerisindeki pazarlık güçlerine bağlı olduğunu öngörmektedir (Frankenberg ve Thomas, 2003). Hane içi pazarlık gücü anlaşılması ve ölçülmesi güç bir kavramdır. Bu noktada pazarlık gücüne ilişkin literatür pazarlık gücünün kendisini ölçmekten ziyade, pazarlık gücünün olası belirleyicileri üzerine odaklanmaktadır. Bunlar ekonomik kaynaklar üzerindeki kontrol, pazarlık sürecini etkilemek için kullanılabilen etmenler, bireylerarası ağların seferber edilmesi ve kişisel tutumla ilgili niteliklerdir (Quisumbing, 2003: 19).

Hane içi pazarlık gücünü ölçmek oldukça zor olduğu için literatürde bunu ölçme girişimleri çoğunlukla ekonomik kaynaklar üzerindeki kontrole odaklanmıştır. Yapılan çalışmalarda ekonomik kaynaklar üzerindeki kontrolü ölçmek üzere, servet (Quisumbing, 1994; Hallman, 2003; Quisumbing ve Maluccio, 2003; Razzaque ve Ahsanuzzaman, 2009), gelir (Hoddinott ve Haddad, 1995; Phipps ve Burton, 1998; Kakwani ve Son, 2006; Razzaque ve Ahsanuzzaman, 2009), transfer ödemeleri ve sosyal yardımlar (Lundberg, vd., 1997) gibi değişkenler üzerine odaklanılmıştır.

Pazarlık sürecini etkilemek için kullanılabilen etmenler ise; boşanma sırasında varlıkları kullanma yetkisi ile ilgili kanunları, yasal hakları, yetenek ve tecrübeyi, bilgiyi elde etme kapasitesini, eğitimi ve pazarlık yeteneklerini içermektedir. Bunlardan bazıları (yasal haklar gibi) bireyler için dışsaldır; ama birçoğu beşeri sermaye veya eğitimle yüksek oranda bağlantılıdır (Quisumbing, 2003: 19).

Bireylerin kişisel ağlarını seferber etmeleri de hane içi pazarlık gücünün önemli bir belirleyicisidir. Organizasyonlara üyelik, akrabalara ve diğer sosyal

ağlara erişim ve sosyal sermaye, hanehalkı kararlarını ve hane içindeki kaynak bölüşümünü ve dolayısıyla kişilerin hane içi pazarlık gücünü olumlu bir şekilde etkilemektedir (Morlicchio ve Spinelli, 2010).

Son olarak hane içi pazarlık gücünü etkileyen etmenler, kendine saygı, kendine güven ve duygusal tatmin gibi kişisel tutumla ilgili nitelikleri içermektedir. Yine literatürde hanehalkı içerisindeki pazarlık gücünü ölçmek için, karar alma alanları, kadınların hanehalkı ve toplum içerisindeki görece statüleri (Quisumbing, 2003: 22) ve güçlendirme endeksi⁸ (Razzaque ve Ahsanuzzaman, 2009) gibi çeşitli yöntemler de kullanılmıştır. Bunun haricinde pazarlık gücü literatüründe çok fazla değinilmeyen bir konu olan sosyal normlar ve sosyal algılar da bireylerin hane içi pazarlık gücü üzerinde önemli bir rol oynamaktadır⁹. Agarwal (1997) çalışmasında sosyal normların, hane içi pazarlık gücünü çeşitli şekillerde etkilediğini belirtmiştir. Agarwal'a göre sosyal normlar, "ne ile ilgili" pazarlık yapılabileceği üzerine sınırlar koymakta, pazarlık sürecinin nasıl yürütüldüğünü (gizli veya açık şekilde, agresif olarak veya usulca) etkilemekte ve üzerinde pazarlık yapılacak bir etmen oluşturmaktadırlar.

2.2. Uygulamalı çalışmalar

Birçok uygulamalı çalışmada hane içindeki kaynak bölüşümüne ilişkin olarak geliştirilen üniter ve kolektif modellerin geçerliliği sınanmıştır. Bu çalışmalarda üniter modelin geçerli olup olmadığı, gelir birleştirme hipotezinin reddedilip edilmediğine dayanmakta ve bu hipotezin reddedilmesi üniter modelin reddi anlamına gelmektedir. Farklı ülkeler ve farklı yıllar için yapılan birçok çalışmanın bulguları üniter modelin reddedildiğini göstermektedir.

Gelir birleştirme hipotezi ve dolayısıyla üniter hanehalkı modeli, gelişmiş ülkelerden Kanada (Browning ve Chiappori, 1998; Phipps ve Burton, 1998), İngiltere (Lundberg vd., 1997); Fransa (Bourguignon vd., 1993) ve Avustralya için (Lancaster ve Ray, 2002) sınanmıştır. Söz konusu çalışmalarda kadın ve erkeğin gelirlerinin başka bir deyişle eşlerin hane gelirine yaptıkları katkının, hanehalkı

⁸ Güçlendirme endeksi çeşitli sosyo-ekonomik pratiklere ilişkin bilgiler kullanılarak oluşturulmuştur. Bunlar kadınların hareket edebilme özgürlükleri, sağlık ve beslenme ile ilgili farkındalık düzeyleri, kendi gelirlerini harcayabilme kararları, küçük veya büyük miktarlarda satın alma kararları verebilme özgürlükleri, hanede önemli kararlar alınırken bu kararlara katılabilme özgürlükleri, aile baskısına karşı gelebilme özgürlükleri ve siyasi farkındalık sorularına verilen cevaplardan oluşturulmuştur.

⁹ Hane içi ekonomisi ve pazarlık gücü ile ilgili literatürde sosyal normların öneminin farkına varan ve onları modelleyen oldukça az sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalardan biri olan Lundberg ve Pollak'ın (1993) çalışmasında sosyal normlar dışsal olarak ele alınmışken, Agarwal (1997) ise çalışmasında sosyal normların pazarlığa ve değişikliğe konu olmaları yönüyle içsel olabilme olasılıklarına dikkat çekmiştir. Agarwal çalışmasında ayrıca pazarlık gücü yaklaşımını hanehalkının ötesine piyasanın, toplumun ve devletin birbirine bağlı alanlarına doğru genişletmiştir.

harcamaları üzerinde her zaman aynı etkileri göstermediği tespit edilerek, üniter modelin varsayımları reddedilmiştir.

Üniter modelin geçerli olup olmadığı gelişmekte olan birçok ülke için de sınınmıştır. Thomas'ın (1990, 1992, 1997) Brezilya için yaptığı çalışmalarda üniter modelin gelir birleştirme hipotezi reddedilmiştir. Çalışmaların sonuçlarına göre, hane içinde gelirin bölüşümü harcama kalıplarını etkilemekte ve gelirin kontrolünün kadının elinde olması erkeğin elinde olmasına göre boş vakit harcamalarına (eğlence ve törenler) ve çocuklara yapılan beşeri sermaye harcamalarına (sağlık ve eğitim) daha fazla kaynak ayrılmasına yol açmaktadır. Tayvan için yapılan çalışmada on mal grubundan dördü için gelir birleştirme hipotezi reddedilirken (Thomas ve Chen, 1994), Meksika için yapılan çalışmada da gelir birleştirme hipotezi dolayısıyla üniter model reddedilmiştir (Attanasio ve Lechene, 2002).

Görüldüğü üzere, gerek gelişmekte olan gerek gelişmiş birçok ülke için yapılan çalışmalarda üniter modelin gelir birleştirme hipotezi reddedilmiştir. Uluslararası yazın bu noktada kolektif modelin temel varsayımı olan pazarlık gücünün hane içi kaynak bölüşümünü etkileyip etkilemediği üzerine odaklanmış ve birçok ülke için bu hipotezin geçerli olup olmadığı sınınmıştır. Hane içi pazarlık gücüne ilişkin olarak yapılan analizler, pazarlık gücünün ve dolayısıyla kaynakların hanehalkı içerisindeki bölüşümünün temel belirleyicisi olarak servet üzerine odaklanmıştır. Çünkü bir kişinin servetini hanehalkından çekme tehdidi, bu servetin sahibine hanehalkı kaynakları üzerinde pazarlık gücü vermektedir. Hane içi pazarlık gücünün ölçümü için kullanılan servet literatürde, mevcut servet ve evlilik öncesi servet (Hallman, 2003), miras olarak elde edilen servet (Quisumbing, 1994) ve evliliğe getirilen servet (Hallman, 2003; Quisumbing ve Maluccio, 2003; Razzaque ve Ahsanuzzaman, 2009) olmak üzere çeşitli biçimlerde ele alınmıştır.

Bangladeş'te kadınların hane içi pazarlık gücünün göstergesi olarak kullanılan mevcut servet ve evliliğe getirilen servetin, çocuk giyim ve eğitim gibi çocuklara yapılan harcamaları arttırdığı (Quisumbing ve de la Brière, 2000), kadınların sahip olduğu servet arttıkça kız çocuklarının sağlık durumlarının o kadar iyi olduğu (Hallman, 2003) tespit edilmiştir. Yine Bangladeş için yapılan çalışmada evliliğe getirilen servet, bireysel gelir ve güçlendirme endeksinin hane içi kaynak bölüşümünü etkilediği (Razzaque ve Ahsanuzzaman, 2009) ortaya konmuştur. Batı Sumatra (Endonezya) için yapılan çalışmada ise (Quisumbing ve Otsuka, 2001) kadınların toprak mülkiyetine sahip olmasının çocuklara yapılan eğitim harcamasında artışa yol açtığı belirlenmiştir.

Hane içi pazarlık gücünün diğer bir belirleyicisi, sahip olunan gelirdir. Kadınların hane gelirine yapmış oldukları katkı arttıkça, hane kaynaklarının nasıl paylaşılacağını etkileme güçlerinin yani hane içi pazarlık güçlerinin de artacağı beklenir (Kakwani ve Son, 2006). Hane içi pazarlık gücünün göstergesi olarak

kadınların hane gelirine yaptıkları katkının kullanıldığı çalışmalarda, Kanadalı kadınların geliri ve dolayısıyla hane içi pazarlık gücü arttığında harcamaların hane içi dağılımının çocuklar lehine gerçekleştiği; ancak erkeklerin geliri arttığında, böyle bir durumun söz konusu olmadığı tespit edilmiştir (Phipps ve Burton, 1998). Yine Cote d'Ivoire için yapılan çalışmada, kadınların gelirleri iki katına çıktığında ve dolayısıyla hane içi pazarlık gücü daha yüksek olduğunda, çocuklar ve genel hanehalkı tüketimi için harcamada bulunmaya (gıda gibi); erkeklerin ise daha çok yetişkinler ve kendileri için harcamada bulunmaya (alkol, sigara gibi) eğilimli oldukları tespit edilmiştir (Hoddinott ve Haddad, 1995).

Hane içi pazarlık gücünü ölçmede kullanılan ve ekonomik kaynaklar üzerinde kontrol sağlayan bir diğer değişken, transfer ödemeleri ve sosyal yardımlardır. Lundberg vd. (1997) İngiltere için yaptıkları çalışmalarında kadınların hane içi pazarlık gücünü arttıran transfer ödemeleri ve sosyal yardımlarla ilgili politika değişikliğinin kadın ve çocuk giyim harcamalarında erkek giyim harcamalarına göre önemli bir artışa neden olduğunu ortaya koyarak üniter hanehalkı modelini reddetmişlerdir.

Pazarlık sürecini etkileyebilen etmenlerden birisi de, miras hakkı ve boşanma sırasında varlıkları kullanma yetkisi ile ilgili kanun ve yasal düzenlemelerdir. Roy'un (2008) Hindistan için yaptığı çalışmada, miras hakkı ile ilgili kadınlar lehine yapılan yasal düzenlemelerin, kadınların hane içi statülerini olumlu yönde etkilediği bulunmuştur. Bu etkinin özellikle kırsal alanlarda daha da belirgin olduğu tespit edilmiştir.

Bireylerin kişisel ağlarını seferber etmeleri de hanehalkı kararlarını ve hanehalkı içindeki kaynak bölüşümünü etkilemede kişilerin pazarlık gücünü olumlu bir şekilde etkilemektedir. Morlicchio ve Spinelli (2010), İtalya için yapmış oldukları çalışmalarında (hem niteliksel hem de niceliksel olarak yeterli bir sosyal hizmetler sisteminin yokluğunda) kadınların aile ve akrabalık ağlarının ve dolayısıyla sosyal sermayelerindeki artışın hane içerisindeki kaynak bölüşümü üzerinde olumlu etkilere sahip olduğunu tespit etmişlerdir.

Hane içi pazarlık gücünün bir diğer göstergesi de görelî statüdür. Smith vd. (2003) Güney Asya, Sahra Altı Afrika ve Latin Amerika'daki gelişmekte olan 36 ülke için yaptıkları çalışmada kadınların görelî statüsündeki¹⁰ artışın üç bölgede de çocukların beslenmesiyle ilgili kararlar üzerinde pozitif etkileri olduğunu bulmuşlardır. Çalışmada kadınların görelî karar alma gücünün çocukların beslenmesi üzerindeki etkisinin yoksul hanelerde zengin hanelere göre daha güçlü

¹⁰ Çalışmada kadınların görelî statüsünün ölçütü olarak kadınların erkek partnerlerine nazaran hanehalkı içerisindeki karar alma güçleri ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği kullanılmıştır. Kadınların görelî karar alma gücü, kadınların ücret karşılığı çalışıp çalışmaması, ilk evliliğindeki yaşı, eşler arasındaki yaş ve eğitim farklılığına dayanmaktadır.

olduğu tespit edilmiştir. Çalışma bu anlamda kolektif hanehalkı modelini desteklemektedir.

Uluslararası bulguları özetlemek gerekirse hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde hanehalkı davranışlarını açıklayan modellerden haneyi hane içi kararlarda her zaman hem fikir olan bir bireymiş gibi ele alan ve hanehalklarının birleştirilmiş bütçe kısıtı altında tek bir amaç fonksiyonunu maksimize ettiğini varsayan üniter model reddedilmiş, buna karşılık hanenin farklı üyelerinin farklı pazarlık güçlerine ve farklı kaynak bölüşümü sonuçlarına sahip olduklarını varsayan kolektif modeller öne çıkmıştır. Dolayısıyla, aynı hanede yaşayan bireylerin hane içi kaynak bölüşümü (gelir, servet ve kararlara katılım) adaletsizliği nedeniyle yoksulluğu farklı yaşayabileceği ve yüksek gelir gruplarına mensup hanelerde bile yoksul bireylerin olabileceği varsayımından hareketle, Türkiye’de hane içerisine gizlenen kadın yoksulluğunun farklı gelir ve sosyo-kültürel özelliklere göre değişip değişmediğini ortaya koymak üzere bir sonraki bölümde Muğla ve Mardin’de gerçekleştirilen alan araştırması bulgularına değinilecektir.

3. Mardin-Muğla alan araştırması bulguları

3.1. Görüşmecilere ilişkin genel özellikler

Alan araştırması, Muğla (204 çift) ve Mardin (204 çift) merkez ilçelerinde¹¹ 2010-2011 tarihleri arasında gerçekleştirilmiş ve seçilen görüşmecilere bu çalışma için özel olarak geliştirilen anket uygulanmıştır. Tablo 1, Mardin ve Muğla’daki görüşmecilerin genel özelliklerine ilişkin özet bilgiler vermektedir. Her iki ilde de eğitime katılım açısından kadınlar erkeklere nazaran daha fazla ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Okullaşma süresi verilerinin de ortaya koyduğu üzere Mardin’de genel eğitim düzeyi Muğla’ya kıyasla daha düşük, eğitime katılım açısından kadınların yaşamış oldukları eşitsizlikler ise daha fazladır.

Mardin’de kadınların işgücüne katılım oranları eğitim seviyelerinin düşüklüğü ve genel olarak toplumun kadınların çalışmasına karşı olan bakış açısı ile bağlantılı olarak oldukça düşüktür. Mardin’de kadın görüşmecilerin %87’si, erkek görüşmecilerin ise %12’si herhangi bir ücretli işte çalışmamaktadır. Emekli olduğu için çalışmayanları toplamdan düştüğümüzde, kadınların (çalışmayanların sadece üç tanesi emeklidir) %85.8’i erkeklerin ise (çalışmayanların 16’sı emeklidir) %4.4’ü işgücü piyasasına dâhil değildir. Söz konusu veriler Türkiye ortalamasından oldukça yüksektir¹². Muğla’da da işgücüne katılım oranı açısından kadınlar aleyhine eşitsiz bir durum olmasına rağmen, söz konusu eşitsizlik Mardin’deki

¹¹ Görüşmeciler tabakalı örneklem tekniği kullanılarak merkez ilçelerinin tüm mahallelerinden mahalle nüfusları ile orantılı olarak tesadüfi örneklem yöntemiyle seçilmiştir.

¹² 2011 yılı itibarıyla Türkiye genelinde kadınların işsizlik oranı %11,3’dir (TÜİK, 2012: 93-102).

kadar yüksek değildir. Muğla'da kadın görüşmecinin %46'sı, erkek görüşmecilerin ise %17'si herhangi bir ücretli işte çalışmamaktadır. Emekli olduğu için çalışmayanları toplamdan düşüğümüzde (çalışmayanların sadece 18 tanesi emeklidir), kadınların %37.3'ü çeşitli nedenlerden dolayı işgücü piyasasına dâhil değildirler. Çalışmadığını beyan eden erkeklerin ise tamamı emeklidir. Yani Muğla'daki erkek görüşmecilerin tamamı ya geçmişte ya da halihazırda işgücü piyasasına dahil olmuşlardır.

Mardin'de işgücü piyasasına dâhil olan az sayıda kadın genellikle kamu sektöründe (26 kadının 16'sı)¹³, erkekler ise özel sektörde (179 erkeğin 144'ü) çalışmaktadır. Muğla'da halen aktif olarak işgücü piyasasına dâhil olan kadın (110 kadının 62'si) ve erkekler (169 erkeğin ise 108'i) ise daha ziyade özel sektörde çalışmaktadır. Mardin'de kadınların ortalama çalışma süresi erkeklerinkinden çok daha düşükken, Muğla'da kadın ve erkeklerin ortalama çalışma süreleri arasındaki fark daha azdır.

Muğla'da görüşmecilerin tamamı resmi sağlık sigortasına sahipken, Mardin'de önemli oranda yeşil kart sahibi ve sigortasız insan bulunmaktadır. Her iki ilde de birçok kadının sağlık hizmetlerine erişimi erkek üzerinden sağlanmaktadır. Ancak kadınların sağlık sigortasında eşlere bağımlılığı Mardin'de daha yüksektir. Mardin'de 156 kadın, Muğla'da ise 87 kadın sağlık sigortasından eşleri üzerinden yararlanmaktadır. Kadınların sağlık sigortasında eşlere bağımlılığının yüksek olması ise işgücüne katılım oranlarının düşük olmasının (özellikle Mardin'de) doğal bir sonucudur. Tablodan görülmemekle birlikte ortalama hanehalkı büyüklüğü Mardin'de (beş), Muğla'dan (üç) daha yüksektir.

¹³ Mardin'de işgücü piyasasına dâhil olan az sayıdaki kadının önemli bir kısmının kamu sektöründe çalışmasının nedeni, erkeklerin kadınların herhangi bir yerde çalışamayacağı, çalışabileceği alanların sadece resmi kurumlara sınırlı olması gerektiği düşüncesine sahip olmalarıdır. Bölgedeki geleneksel (ataerkil) yapı ve toplumun kadına bakış açısı, kadınların yapabilecekleri işleri ve çalışabilecekleri sektörleri sınırlandırmaktadır.

Tablo 1
Görüşmecilere İlişkin Genel Özellikler: Mardin-Muğla

	Mardin			Muğla		
	Kadın (204)	Erkek (204)	Toplam (408)	Kadın (204)	Erkek (204)	Toplam (408)
Yaş	33.5	38.4	35.9	41.8	45.7	43.8
Okullaşma Süresi	5.96	8.4	7.2	9.9	10.8	10.4
Çalışmıyor	178 (87.25)	25 (12.25)	203 (49.75)	94 (46.1)	35 (17.2)	129 (31.6)
Çalışılan Sektör						
Kamu	16 (61.54)	35 (19.55)	51 (24.88)	48 (43.6)	61 (36.1)	109 (39.1)
Özel	10 (38.46)	144 (80.45)	154 (75.12)	62 (56.4)	108 (63.9)	170 (60.9)
Çalışma Süresi	1.2	16.1	8.7	7.3	18.4	12.8
Sağlık Sigortası Sahipliği						
Resmi sigorta ¹	155 (76)	154 (75.49)	309 (75.73)	204 (100)	203 (99.5)	407 (99.8)
Özel Sigorta ²	1 (0.5)	1 (0.5)	2 (0.49)	5 (2.5)	9 (4.4)	14 (3.4)
Yeşil Kart	37 (18.1)	33 (16.18)	70 (17.15)	-	-	-
Sigortasız	12 (5.9)	17 (8.33)	29 (7.1)	-	-	-

⁽¹⁾ SGK, SSK, Bağ-Kur, Emekli sandığı, Geçici SSK ve Tarım sigortası bu grup altında toplanmıştır.

⁽²⁾ Mardin’de özel sigortası bulunan 2 kişinin, SSK’sı da mevcuttur. Muğla’da ise özel sigortası bulunan 14 kişinin, 10’unun aynı zamanda SSK’dan, 1’inin SGK’dan, 1’inin de Emekli Sandığından sigortası mevcuttur.

Not: Parantez içerisindeki değerler yüzde değerleri göstermektedir.

Kaynak: Yazarların alan araştırması bulguları.

3.2. Gelirin hanehalkı içerisindeki bölüşümü ve gelir birleştirme yaklaşımı

Hane içi kaynak bölüşümü açısından kadınların yaşadığı yoksulluğu tespit etmek amacıyla çalışmada gelirin aynı hanede yaşayan eşler arasındaki bölüşümü incelenmiştir. Tablo 2, Mardin ve Muğla’daki hanehalklarının gelir yapısına, hane üyeleri tarafından kazanılan gelirin birleştirilip birleştirilmediğine ve gelirin hane içi bölüşümüne ilişkin özet bilgiler sunmaktadır. Çalışmada aynı hanede yaşayan hem kadına hem de erkeğe (ayrı odalarda) anket uygulandığı için haneye ilişkin olarak elde edilen bilgiler hem kadın, hem de erkek için ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

Mardin’de işgücüne katılım oranlarının düşüklüğü ile bağlantılı olarak katılımcıların bireysel gelir düzeyleri, Muğla’daki katılımcıların bireysel gelir düzeyinden daha düşüktür. Yine Mardin’de kadın ve erkeklerin ortalama bireysel gelir düzeyleri arasındaki fark daha fazladır. Mardin’de erkeklerin aylık ortalama bireysel gelirleri kadınların ortalama aylık bireysel gelirlerinden 9 kat daha fazla iken¹⁴; Muğla’da kadın ve erkeklerin aylık ortalama bireysel gelirleri arasındaki fark iki kat civarındadır. Mardin’de kadın görüşmeciler aylık ortalama hane gelirinin yaklaşık 1.637 TL olduğunu erkek görüşmeciler ise, 1.858 TL olduğunu beyan etmişlerdir. Kadın ve erkek görüşmeciler arasında toplam hane gelirine ilişkin olarak yaklaşık 220 TL’lik bir farklılık vardır. Bu konuda erkek görüşmecilerin daha sağlıklı bilgi verdiği söylenebilir¹⁵. Muğla’da ise kadın ve erkek görüşmecilerin toplam hane gelirine ilişkin beyanları (sırasıyla 2.913 TL ve 2.908 TL) neredeyse aynıdır¹⁶.

Kadın ve erkeklerin beyanlarının ortalaması doğrultusunda Mardin genelinde ortalama toplam hane geliri yaklaşık 1.748 TL, Muğla genelinde ise 2.911 TL olarak hesaplanmıştır. Toplam hane gelirleri arasında Mardin ve Muğla arasında önemli bir fark olmakla birlikte, hane büyüklüğü dikkate alındığında bu fark -eşit paylaşım varsayımı altında bile- kişi başına düşen hane geliri ve dolayısıyla bireylerin yaşam standardı açısından değerlendirildiğinde daha önemli hale gelmektedir¹⁷. Hane içerisinde gelirin eşit bir şekilde paylaşıldığı varsayımı altında Mardin’de kalabalık hanelerde yaşayan kadınların hane gelirinden aldıkları payın, Muğla’daki kadınlardan daha düşük ve yaşadıkları yoksulluk ve yoksunluğun daha yüksek olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Çalışmada üniter modelin gelir birleştirme yaklaşımı başka bir deyişle hanehalkı üyeleri tarafından kazanılan gelirin birleştirilip birleştirilmediği ve gelirin eşler arasında eşit bir şekilde dağılıp dağılmadığı yine aynı tablo yardımıyla incelenmiştir. Tablo 2’ye göre kadın ve erkeklerin beyanları arasında çok az bir farklılık olmakla birlikte Mardin’deki hanelerin büyük bir çoğunluğunda gelir

¹⁴ Özellikle erkeklerin aylık bireysel gelir düzeyinin daha düşük beklendiği Mardin’de bu rakam, ticaretle uğraşan zengin bir grup azınlığın varlığından kaynaklanmaktadır.

¹⁵ Tablodan görülmekle birlikte kadın görüşmecilerin 42’si haneye giren toplam aylık gelirin yaklaşık olarak ne kadar olduğunu bilmediğini ifade etmiştir. 24 kadın bunun nedenini eşinin düzenli sabit bir gelirinin olmaması, 17 kadın sormaması/ilgilenmemesi, 11 kadın da eşinin söylememesi ile açıklamaktadır (Not: Bu soruya birden fazla cevap verilebilmiştir).

¹⁶ Muğla’da haneye giren toplam aylık gelirin yaklaşık olarak ne kadar olduğunu bilmediğini ifade eden sadece 13 kadın vardır. 10 kadın bunun nedenini eşinin düzenli sabit bir gelirinin olmaması, 3 kadın parasal işleri eşinin halletmesi, 1 kadın sormaması/ilgilenmemesi ve yine 1 kadın eşinin söylememesi ile açıklamaktadır (Not: Bu soruya birden fazla cevap verilebilmiştir).

¹⁷ Ortalama hanehalkı büyüklükleri dikkate alındığında (sırasıyla Mardin’de 5, Muğla’da 3) Mardin’de toplam hane gelirinden hanehalkı üyelerine düşen pay –eşit paylaşım varsayımı altında-yaklaşık 350 TL (1.748/5) iken; Muğla’da 970 (2.911/3) TL olacaktır. İki il arasındaki bu fark toplam hane geliri arasındaki farktan daha çarpıcıdır.

birleştirilmemektedir. Bu durum Mardin’de kadınların önemli bir kısmının (170 kadın) bireysel gelire sahip olmamasından kaynaklanabilir. Muğla’da ise Mardin’e kıyasla gelirin birleştirildiğini söyleyen bireylerin sayısı daha fazladır. Yine de Muğla’da da eşlerin %41’i gelirin birleştirilmediğini beyan etmişlerdir.

Gelirin birleştirilip birleştirilmemesinin yanı sıra gelirin hane üyeleri arasında nasıl dağıldığı da önemlidir. Tablo 2, genel olarak incelendiğinde her iki ilde de hane gelirinin eşler arasında eşit bir şekilde paylaşılmadığı görülmektedir. Bu bulgu, üniter modelin gelir birleştirme yaklaşımının Mardin ve Muğla örneğinden hareketle Türkiye’de de reddedildiğini göstermekte ve bu anlamda uluslararası literatürdeki bulgular ile örtüşmektedir. İl bazında incelendiğinde Mardin’de bireysel gelire sahip olan kadınların (34), 13 tanesinin gelirini eşine vermediği görülmektedir. Bu durum kadınların ortalama gelir düzeyinin düşüklüğü ile ilgili olabilir. Mardin’de gelirin tamamını (9) ve gerektiği kadarını (9) eşine verdiğini belirten 18 kadın bulunmaktadır. Yine Mardin’de erkeklerin %44’ü gelirlerinin eşit bir payını değil, bir kısmını ve yaklaşık %35’i gerektiği kadarını eşlerine vermektedir. “*Gerektiği kadar*” ifadesi kadınların bireysel ihtiyaçları için gerekli olandan ziyade, hane pazar masrafları, evin ve çocukların genel ihtiyaçları için gerekli olanı ifade etmektedir. Mardin’de gelirden eşine bir pay vermeyen erkeklerin oranı ise yaklaşık %16’dır. Muğla’da ise kadınların neredeyse yarısı (%46) gelirlerinin tamamını eşlerine verirken, erkeklerin yarısı (%50) ise bireysel gelirlerinden kadınlara sadece gerektiği kadarını vermektedir. Bu oranlar her iki ilde de gelirin eşler arasında eşit bir şekilde bölüşülmediğini ve gelirin hane içindeki bölüşümünün kadınlar aleyhine gerçekleştiğini göstermesi açısından önemlidir. Gelirin hane içinde eşit bir şekilde dağılmaması, kadınların eşlerine kıyasla daha yoksul olmalarına neden olmaktadır.

Tablo 2
Gelir Birleştirme Yaklaşımı ve Gelirin Hanehalkı İçindeki Bölüşümü:
Mardin- Muğla

	Mardin			Muğla		
	Kadın (204)	Erkek (204)	Toplam (408)	Kadın (204)	Erkek (204)	Toplam (408)
<i>Bireysel ve Hane Gelir Düzeyi (Aylık Ortalama TL)</i>						
Bireysel Gelir	147.8	1.339.64	743.7	841.9	1.889.3	1.365.6
Hane Geliri	1.637.3	1.858.38	1.747.84	2.913.6	2.908.2	2.910.9
<i>Hane Üyeleri Tarafından Kazanılan Gelirin Birleştirilip Birleştirilmediği</i>						
Birleştiriliyor	56 (%27.5)	60 (%29.4)	116 (%28.4)	124 (%60.8)	117 (57.4)	241 (59.1)
Birleştirilmiyor	148 (%72.5)	144 (%70.6)	292 (%71.6)	80 (39.2)	87 (42.6)	167 (40.9)
<i>Gelirinin Ne Kadarını Eşine Verdiği¹</i>						
	Kadın (34)	Erkek (193)	Toplam (227)	Kadın (133)	Erkek (204)	Toplam (337)
Tamamını	9 (%26.5)	11 (%5.7)	20 (%8.8)	61 (%45.9)	60 (%29.4)	121 (%35.9)
Gerektiği kadarını	9 (%26.5)	67 (%34.7)	76 (%33.5)	35 (%26.3)	102 (%50)	137 (%40.7)
Bir kısmını	3 (%8.8)	85 (%44)	88 (%38.8)	8 (%6)	18 (%8.8)	26 (%7.7)
Vermiyor	13 (%38.2)	30 (%15.5)	43 (%18.9)	29 (%21.8)	24 (%11.8)	53 (%15.7)

¹ Geliri olmadığını beyan edenler örneklemden çıkartılmıştır.

Kaynak: Yazarların alan araştırması bulguları.

3.3. Pazarlık gücü endeksi (PGE) ve hane içi pazarlık gücü

Literatürde hane içi pazarlık gücünün göstergeleri olarak eğitim, bireysel gelir, sahip olunan servet, miras hakkının olup olmaması ve pazarlık gücü endeksi gibi değişkenler kullanılmıştır. Daha önce de belirtildiği üzere, hane içi pazarlık gücünün düşük olması hane içi kaynaklardan daha az pay alınması bir başka deyişle, daha yoksul olunması anlamına gelmektedir. Tablo 3, Mardin ve Muğla'da

farklı gelir düzeylerinde çeşitli pazarlık gücü göstergeleri açısından hane içinde yaşanan eşitsizliklere ilişkin özet bilgiler sunmaktadır.

Çalışmada farklı gelir düzeylerinde çeşitli pazarlık gücü göstergeleri açısından hane içi eşitsizlikleri incelemek için Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından farklı hanehalkı büyüklükleri baz alınarak hesaplanmış olan yoksulluk sınırları kullanılmıştır¹⁸. Bu sınırlara göre yoksul olanların oranı Mardin’de çok yüksekken, Muğla’da çok düşüktür. Mardin’de bireylerin yaklaşık %44’ü yoksulluk sınırı altında yaşarken, Muğla’da görüşülen görüşmecilerin sadece %2’si yoksulluk sınırı altında yaşamaktadır.

Bireylerin sahip oldukları servet hane içerisindeki pazarlık güçlerini ve dolayısıyla kaynakların hane içi bölüşümünü ve yoksulluklarını etkilemektedir. Literatürü takip ederek hane içi pazarlık gücü göstergesi olarak mevcut servet ele alınmış ve mevcut servet kapsamında arsa, tarla, bağ, bahçe, ev ve dükkân gibi gayrimenkul sahipliği incelenmiştir. Tablo 3’ten de görüldüğü üzere, her iki ilde ve her gelir düzeyinde kadınların sahip olduğu gayrimenkullerin sayısı erkeğin sahip olduğu gayrimenkul sayısından daha azdır. Bu bulgu, Türkiye’de gayrimenkul sahipliğine ilişkin yapılan araştırma bulgularını desteklemektedir¹⁹. Yoksulluk sınırı altında bulunan haneler için bir değerlendirme yapıldığında, hanelerin sahip olduğu gayrimenkullerin (25 adet) neredeyse tamamının erkeklerin üzerine kayıtlı olduğu gözlenmektedir. Mardin’de yoksulluk sınırının altındaki 85 erkekten 21’i gayrimenkule sahipken, 93 kadından sadece 2’si gayrimenkul sahibidir. Muğla’da ise yoksulluk sınırının altında bulunan 4 erkekten 2’sinin üzerine kayıtlı gayrimenkulü varken, yoksulluk sınırının altındaki 5 kadının da üzerine kayıtlı herhangi bir gayrimenkul bulunmamaktadır. Yoksulluk sınırı üzerindeki hanelerin sahip olduğu gayrimenkullerin (254 adet) büyük bir çoğunluğu (164) yine erkeklerin üzerine kayıtlıdır. Muğla’da yoksulluk sınırının üzerindeki kadınların sahip olduğu gayrimenkullerin sayısı ise (70 adet) Mardinli kadınların sahip olduğu gayrimenkullerin sayısından (20 adet) yaklaşık 3 kat daha fazladır. Yoksulluk sınırı altındaki ve üstündeki kadınlar karşılaştırıldığında, Mardin’de yoksul olmayan hanelerdeki kadınların gayrimenkul sahipliği oranında ciddi bir artış olduğu gözlenmektedir. Ancak yine de bu oran Muğla’da gayrimenkule sahip olan kadınların oranının altında kalmaktadır. Her iki ilde de gelirden bağımsız olarak

¹⁸ Buna göre, 2010 yılı için 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 ve 10 kişiden oluşan hanehalkları için açıklanan yoksulluk sınırları sırasıyla 599 TL, 759 TL, 896 TL, 1.025 TL, 1.140 TL, 1.252 TL, 1.358 TL, 1.451 TL, 1.545 TL’dir. TÜİK tarafından hanehalkı büyüklüğü 10’un üzerinde olan haneler için yayınlanmış resmi bir veri olmadığından, çalışmada 10 kişiden kalabalık hanehalkları için de 10 kişilik hanehalkı için açıklanmış olan yoksulluk sınırı kullanılmıştır. Farklı hanehalkı büyüklüklerine göre belirlenmiş bu sınırlardan daha düşük aylık toplam hanehalkı gelirine sahip olan bireyler “yoksul”, daha fazla hanehalkı gelirine sahip olanlar ise “yoksul değil” olarak kabul edilmişlerdir.

¹⁹ Ayrıntılı bilgi için bakınız TÜİK (2006:3).

hanelerin sahip oldukları gayrimenkullerin çoğunlukla erkeklerin üzerine kayıtlı olması, süregelen geleneksel ve ataerkil toplum yapısının bir sonucudur. Bu durum aynı zamanda kadınların hane içi pazarlık gücünü azaltan ve yoksulluklarını ve yoksunluklarını arttıran etmenlerden biridir.

Hane içi pazarlık gücünün dolayısıyla yoksulluğun bir diğer göstergesi eğitim düzeyidir. Bireylerin eğitim düzeyi ne kadar yüksekse hane içi pazarlık gücünün de o kadar yüksek olacağı beklenmektedir (Song, 2008). Çalışmada bireylerin eğitim düzeyinin göstergesi olarak lise ve üstü eğitim düzeyine sahip olup olunmaması ele alınmış ve lise ve üstü eğitim düzeyine²⁰ sahip olan bireyler Tablo 3'te sunulmuştur. Buna göre, Mardin'de her gelir düzeyinde eğitim düzeyi açısından erkeklerle kıyaslandığında kadınlar aleyhine önemli bir eşitsizlik mevcutken, Muğla'da söz konusu alanda yaşanan eşitsizlik nispeten daha azdır. Mardin'de kadınların özellikle de yoksulluk sınırının altındaki kadınların eğitim düzeyi oldukça düşüktür. Bu durum, "kızların okumasına gerek olmadığı" düşüncesiyle eğitim hayatının dışında kalmalarının ve özellikle yoksul hanelerde çocukların okuldan alıkonulmasına karar verilirken öncelikle kız çocuklarının okuldan alınmasının bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Her iki ilde de yoksulluk sınırı üzerinde görüşmecilerin eğitim düzeyinde ciddi bir artış olduğu gözlenmektedir. Ancak Mardin'de söz konusu artış, Muğla'dan daha düşüktür. Bu durum gelir düzeyinden bağımsız olarak Mardin'de ataerkil toplumsal yapının bir sonucu olarak yorumlanabilir.

Hane içi pazarlık gücü göstergelerinden bir diğeri ise, bireysel gelire sahip olup olunmamasıdır. Literatürün de ortaya koyduğu üzere, hane üyelerinin sahip oldukları bireysel gelir, hane içerisindeki pazarlık güçlerini arttırmaktadır (Hoddinott ve Haddad, 1995; Phipps ve Burton, 1998, Kakwani ve Son, 2006). Çalışmada hane içi pazarlık gücü göstergesi olarak bireysel gelir yerine bireylerin herhangi bir ücretli işte çalışıp çalışmadığı başka bir deyişle işgücü piyasasına katılıp katılmadıkları ele alınmıştır. Mardin'de kadınların işgücüne katılım oranları almış oldukları eğitim seviyesinin düşüklüğü ve genel olarak toplumun kadınların çalışmasına karşı olan bakış açısı ile bağlantılı olarak oldukça düşüktür. Mardin'de kadın görüşmecilerin sadece %12.7'si, erkek görüşmecilerin ise %87.7'si ücretli bir işte çalışmaktadır. Söz konusu veriler kadınlar açısından Türkiye ortalamasından oldukça düşüktür²¹. Yoksulluk sınırı altındaki kadınların işgücüne katılım oranları ise çok daha düşüktür. Bu anlamda Mardin için var olan yoksulluğun istihdamda

²⁰ Tablodan görülmekle birlikte, Mardin'de kadın görüşmecilerin büyük bir çoğunluğu ilkokul mezunu iken, Muğla'da ise lise mezunudur. Asıl dikkat çekici nokta ise Mardin'de, okuma yazma bilmeyen kadınların yüksekliğidir. Mardin'de görüşülen 204 kadının %12'si okuma yazma bilmemekte ve %9'u da okuma yazma bilmesine rağmen ilkokul diplomasına sahip değildir. Çalışmada Açık Öğretim Fakültesi mezunları, lisans mezunları içerisinde dâhil edilmiştir.

²¹ 2011 yılında, 15 yaş ve üstü kadınların işgücüne katılım oranı %28.8 iken, bu oran erkeklerde %71.7 olarak gerçekleşmiştir. (TÜİK, 2012: 93-102).

olmama durumu ile yakından ilişkili olabileceği söylenebilir. Muğla’da ise kadın görüşmecilerin yaklaşık %54’ü, erkek görüşmecilerin ise %83’ü bir ücretli işte çalışmaktadır. Her iki ilde de gelir düzeyi artışına bağlı olarak istihdam edilen bireylerin sayısı artmasına rağmen, işgücüne katılım oranı açısından Mardin’de kadınlar aleyhine yaşanan eşitsizlik Muğla’dakinden çok daha yüksektir.

Miras hakkına sahip olmada yaşanan cinsiyet ayrımcılığı da aynı hane içindeki erkeklerin ve kadınların pazarlık güçlerinin ve dolayısıyla yoksulluk deneyimlerinin farklılaşmasına neden olmaktadır. Tablo 3’ten de görülebileceği üzere, Mardin’de kadınların sadece 72’si (yoksulluk sınırının altında 25 ve üzerinde 47 kadın olmak üzere) erkek kardeşleri ile eşit miras hakkına sahip olduklarını belirtmişlerdir²². Mardin’de kadınların miras hakkından yoksun olmaları ya da erkek kardeşine göre daha az miras almaları, ataerkil yapı ve geçmişten bugüne gelen törelerden kaynaklanmaktadır. Kadınların miras hakkına sahipliği açısından Mardin ve Muğla’da çok büyük fark bulunmaktadır. Muğla’da her ne kadar tüm kadınlar miras haklarının olduğunu beyan etmiş olsa da, 10 kadın (%5) erkek kardeşlerine göre daha az miras haklarının olduğunu belirtmiştir. Oysa Mardin’de yoksulluk sınırı altındaki kadınların yaklaşık %73’ü yoksulluk sınırı üzerindeki kadınların ise %58’i miras haklarının olmadığını ya da erkek kardeşlerine oranla mirastan daha az pay aldıklarını belirtmişlerdir. Bu anlamda Muğla ile karşılaştırıldığında Mardin’de gelir ve servetin hane içerisindeki bölüşümünde gözlenen eşitsizlikler yanında miras hakkı konusunda da kadınlar aleyhine bir eşitsizlik mevcuttur. Mardinli kadınlar, medeni kanunda erkeklerle eşit miras hakkına sahip olduklarını bilmelerine rağmen, gerek gönüllü olarak gerek gelenekler nedeniyle gönülsüz olarak bu haklarından feragat ettiklerini beyan etmişlerdir²³.

Hane içi pazarlık gücünü belirleyen bir diğer etmen, bireylerin hane içi kaynaklara erişimleri ve kararlara katılımları tarafından belirlenen pazarlık gücü

²² Her ne kadar tablodan görülmemekle birlikte Mardin’de kadınların miras elde etme hakları, etnik kökenlerine göre önemli farklılıklar göstermektedir. Görüşülen Kürt kadınların (80) %86’sı, Arap kadınların (108) %53.7’si, Süryani kadınların (9) %44.4’ü ve Türk kadınların (7) %14.3’ü erkek kardeşleri ile eşit miras hakkına sahip olmadıklarını belirtmişlerdir. Bu anlamda en büyük eşitsizliğin Kürt hanelerinde yaşandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Mirastan eşit pay alamayan Kürt kökenli kadınlar bunun nedenini ataerkil toplum yapısının sonucu olarak değerlendirilebilecek olan bölgede genellikle “kadınlara miras verilmemesi ve kadınların miras isteyememesi” ile açıklarken; Arap kökenli kadınlar, dini kuralların sonucu olarak değerlendirilebilecek olan “kadınlara erkek kardeşlerine göre daha az miras verilmesi” ile açıklamışlardır.

²³ Kadınların gönüllü olarak miras haklarından feragat etmelerinin altında yatan nedenlerden birisi, erkek kardeşlerinin babaları ile birlikte evi geçindirme sorumluluğunu paylaştıklarını, kendilerinin ise edinilen servette pay sahibi olmadıklarını düşünmeleridir. Bir diğer neden ise, birçok kadının evlendikten sonra kendilerine bakma yükümlülüğünün eşlerine ait olduğunu düşünmesidir. Kadınların gönülsüz olarak miras haklarından feragat etmelerinin en önemli sebebi ise miras talep etmeleri durumunda töre cinayetlerine kurban gidebilecek olmalarıdır.

endeksidir. Çalışmada uluslararası literatürü takip ederek iki farklı pazarlık gücü endeksi oluşturulmuştur. İlk endeks (PGE-baz), gayrimenkul sahipliği, eğitim ve çalışma durumu ile miras hakkı dikkate alınarak hesaplanmıştır²⁴. İkinci endeks (PGE-geniş) ise PGE-baz endekse ilaveten görüşmecilerin kendileri ve haneleri ile ilgili 3 temel kategoride (ekonomik, sosyo-kültürel ve siyasal) ve 16 konuda (parasal işlerin yönetimi, bireysel kazanılan gelirin nereye harcanacağı, hangi partiye oy vereceği, kendi fiziksel görünümü ve giyim tarzı, gündüz istediği yere özgürce gidebilme vb.) karar alma özgürlüklerinin olup olmadığına ilişkin sorulara verdikleri cevaplara göre oluşturulmuştur²⁵. Yoksulluk sınırının altı ve üstü olmak üzere farklı gelir düzeyleri için oluşturulan pazarlık gücü endeksleri Tablo 3'te sunulmaktadır.

Tablodan da görüleceği üzere, her iki ilde de yoksulluk sınırı üzerinde yaşayan kadınların her iki pazarlık gücü endeksi de yoksulluk sınırı altında yaşayan kadınların pazarlık gücü endeksinde göre daha yüksek olmasına rağmen; her gelir düzeyinde erkeklerin pazarlık gücü endekslerinden daha düşüktür. Bu durum, gelir düzeyinden bağımsız olarak kadınların kendileri ve haneleri ile ilgili konularda karar alırken eşlerinin ya da aile büyüklerinin iznini ya da onayını almak durumunda kaldıklarını ve hane içi pazarlık gücünün temelde ataerkil aile yapısı ve kadınların miras hakkı, eğitim düzeyi, gayrimenkul sahipliği ve işgücüne katılım açısından yaşadıkları eşitsizlikler tarafından şekillendiğini göstermektedir.

Mardin'de erkeklerin pazarlık gücü endeksinin kadınların pazarlık gücü endeksinde oranına bakıldığında (PGE-Erkek/PGE-Kadın), gelir artışı ile birlikte kadınların hane içi pazarlık gücünün erkeklerin pazarlık gücüne oranla daha çok arttığı görülmektedir. Ancak erkeklerin pazarlık gücü endeksinin kadınların pazarlık gücü endeksinde oranındaki kadınlar lehine iyileşme baz pazarlık gücü endeksinde çok daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum Mardin'de kadınların yoksulluğunun temelde miras hakkı, eğitim düzeyi, gayrimenkul

²⁴ Pazarlık gücüne ilişkin olarak yapılan uluslararası çalışmalarda, pazarlık gücünün temel ekonomik belirleyicileri olarak mevcut servet (Doss, 1996; Quisumbing ve de la Brière, 2000; Quisumbing ve Otsuka, 2001; Hallman, 2003) sahip olunan gelir (Hoddinott ve Haddad, 1995; Phipps ve Burton, 1998; Kakwani ve Son, 2006; Razzaque ve Ahsanuzzaman, 2009), miras hakkı gibi yasal haklar (Quisumbing, 2003: 19) ve eğitim (Frankenberg ve Thomas, 2003) gibi değişkenler ele alınmıştır. Bu makalede baz pazarlık gücü endeksi hesaplanırken, bireyler gayrimenkul sahibi ise 1 değilse 0, lise ve üstü eğitim düzeyine sahipse 1 değilse 0, çalışıyorsa 1 çalışmıyorsa 0 ve miras hakkı var ise 1 değilse 0 olarak değerlendirilmiştir. Baz endeksin alabileceği en düşük değer 0 en yüksek değer 4'tür.

²⁵ Bu makalede PGE-geniş endeksi hesaplanırken Razzaque ve Ahsanuzzaman'ın (2009), çalışmasından yola çıkılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bakınız dipnot 9. Hane içi kararlara ilişkin alınan cevaplar "ben karar veririm ve/veya ortak karar veririm ama benim fikrim ağır basar" ise 1, değilse 0 olarak kategorize edilmiştir. Daha sonra 16 soru için bu değerler toplanmış ve PGE-baz endekse ilave edilmiştir. Kadınlar ve erkekler için ayrı ayrı hesaplanan endeks minimum 0 ile maksimum 20 arasında değerler almaktadır. Pazarlık gücü endeksinin oluşturulan söz konusu kararlar ve bu kararların hane içerisinde ağırlıklı olarak kimler tarafından alındığı ile ilgili ayrıntılı bilgi için EK' teki tabloya bakınız.

sahipliği ve işgücüne katılımı ile ilgili olduğunu göstermektedir. Muğla'da da her gelir düzeyinde kadınların her iki pazarlık gücü endeksi de erkeklerin pazarlık gücü endekslerinden daha düşük olmasına rağmen; gelir artışı ile birlikte kadınların hane içi pazarlık güçleri görece olarak daha çok artmaktadır. Bu durum erkeklerin pazarlık gücü endekslerinin kadınların pazarlık gücü endekslerine oranından da görülebilmektedir. Buna göre Muğla'da erkeklerin pazarlık gücü endeksinin kadınların pazarlık gücü endeksine oranında her iki endekste de yoksulluk sınırı üzerinde kadınlar lehine bir iyileşme yaşanmaktadır.

Kadınların hane içi pazarlık güçleri açısından iller karşılaştırıldığında, Mardin'deki kadınların her iki pazarlık gücü endeksinin de Muğla'daki kadınların pazarlık gücü endeksinden her gelir düzeyinde daha düşük olduğu görülmektedir. Yine erkeklerin pazarlık gücü endeksinin kadınların pazarlık gücü endeksine oranı her iki endekste ve her iki gelir düzeyinde de Mardin'de daha yüksektir. Bu durum Mardin'de eğitim, işgücüne katılım, bireysel gelir ve servete sahiplik oranı ile hane içi kararlara katılım açısından kadınlar aleyhine toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin Muğla'dan daha yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Söz konusu eşitsizlikler kadınların hane içi pazarlık gücünü azaltarak aynı hanede yaşayan erkeklerden daha yoksul ve yoksun olmalarına neden olmaktadır.

Tablo 3
Farklı Gelir Düzeylerinde Çeşitli Pazarlık Gücü Göstergeleri Açısından Hane İçi Eşitsizlikler: Mardin-Muğla

	Yoksulluk Sınırı Altında				Yoksulluk Sınırı Üzerinde			
	Mardin		Muğla		Mardin		Muğla	
	Kadın 93 (%45.6)	Erkek 85 (%41.7)	Kadın 5 (%2.5)	Erkek 4 (%2)	Kadın 111 (%54.4)	Erkek 119 (%58.3)	Kadın 199 (%97.5)	Erkek 200 (%98)
Gayrimenkul Sahipliği	2 (%2.2)	21 (%24.7)	- (%0)	2 (%50)	20 (%18)	52 (%43.7)	70 (%35.2)	112 (%56)
Eğitim Düzeyi	5 (%5.4)	19 (%22.4)	-	1 (%25)	46 (%41.4)	73 (%61.4)	126 (%63.3)	135 (%67.5)
Çalışma Durumu	3 (%3.2)	73 (%85.9)	2 (%40)	4 (%100)	23 (%20.7)	106 (%89.1)	108 (%54.3)	165 (%82.5)
Miras Hakkı Olanlar	25 (%26.9)	85 (%100)	5 (%100)	4 (%100)	47 (42.3)	119 (%100)	189 (%95)	200 (%100)
PGE (Baz)	0.38 (0-2)	2.33 (1-4)	1.4 (1-2)	2.75 (2-3)	1.23 (0-4)	2.94 (1-4)	2.48 (0.4)	3.06 (1-4)
PGE (Geniş)	6.04 (0-14)	12.87 (7-18)	9.6 (5-14)	15 (14-16)	8.5 (1-15)	13.47 (4-19)	11.72 (4-19)	13.4 (6-20)
PGE-Erkek/ PGE-Kadın (Baz)	6.13		1.96		2.39		1.23	
PGE-Erkek/ PGE-Kadın (Geniş)	2.13		1.56		1.59		1.14	

Kaynak: Yazarların alan araştırması bulguları.

3.4. Yoksulluk ve kadına yönelik hane içi şiddet

Erkeğin, eşinin, ailesinin ve toplumun kendisinden beklediği hanenin geçimini sağlama rolünü yerine getirememesi, hane içi iktidarının sarsılmasına yol açmakta ve şiddete yönelebilmek eğilimlerini güçlendirmektedir. Bir başka ifadeyle, yoksulluk, kocanın erkeklik rolüne ilişkin duyduğu yetersizliği ve dolayısıyla şiddete başvurma eğilimini artırmaktadır (Sallan Gül, 2005: 35). Şiddet; aşağılanma, hakaret ve özgürlüklerin kısıtlanması şeklinde gerçekleşen duygusal şiddet, dayaktan öldürmeye kadar uzanan fiziksel şiddet, istemediği cinsel ilişki şekillerine ve davranışlara zorlama şeklinde gerçekleşen cinsel şiddet (Balay, 2003) ve hane içerisindeki gelir ve servetten eşit pay alamama şeklinde gerçekleşen ekonomik şiddet olmak üzere çeşitlilik göstermektedir. Hane içi ekonomik şiddete daha önce değinildiği için aşağıda kadınların maruz kaldığı duygusal, cinsel ve fiziksel şiddete değinilecektir.

Tablo 4, Mardin ve Muğla'da farklı gelir düzeylerinde kadınların hane içerisinde maruz kaldıkları duygusal, cinsel ve fiziksel şiddete ilişkin bilgileri göstermektedir. Her iki ilde ve her iki gelir düzeyinde de kadınların uğradığı duygusal ve cinsel şiddet, fiziksel şiddetten daha fazladır. Fiziksel şiddet, Mardin'le kıyaslandığında Muğla'da diğer şiddet türlerine göre daha az rastlanır bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Oranlara bakılacak olursa, Muğla'da gelir düzeyinden bağımsız olarak, genellikle ve bazen hakarete uğrayan kadınların oranı yaklaşık %30 iken, aşağılanan kadınların oranı %16, cinsel ilişkiye zorlanan kadınların oranı %14 ve fiziksel şiddete maruz kalan kadınların oranı %2.5'tir. Mardin'de ise gelir düzeyinden bağımsız olarak genellikle ve bazen hakarete uğrayan kadınların oranı yaklaşık %38 iken, aşağılanan kadınların oranı %22, cinsel ilişkiye zorlanan kadınların oranı %19 ve fiziksel şiddete maruz kalan kadınların oranı %10'dur. Kadınların maruz kaldıkları şiddet gelir düzeylerine göre değerlendirildiğinde ise ortaya bir takım çarpıcı bulgular çıkmaktadır. Her iki ilde de hanelerin gelir düzeyleri yükseldiğinde kadınların her türlü şiddete maruz kalma oranlarının düştüğü görülmektedir. Özellikle cinsel ve fiziksel şiddete maruz kalan kadınların oranları gelir düzeyi artışı ile birlikte her iki ilde de önemli oranda azalmaktadır. Bu durum yoksul hanelerde erkeklerin kendilerinden beklenen ailenin geçimini sağlama rolünü yerine getirememesi nedeniyle şiddete başvurma oranlarının arttığına ilişkin literatür bulgularını destekler niteliktedir. Yine bu durum gelir artışı ile birlikte kadınların hane içi pazarlık gücünün artmasının şiddete uğrama olasılıklarını azaltması olarak da değerlendirilebilir.

Gelir artışına bağlı olarak her iki ilde de kadınların maruz kaldıkları şiddet azalmasına rağmen halen önemli oranda kadın şiddet görmektedir. Muğla'da kadınların %38.7'si, Mardin'de ise %48.5'i şiddete (duygusal ya da fiziksel) maruz kalmaktadırlar. Oranlar şiddetin Mardin'de daha yüksek olmakla birlikte her iki ilde de ciddi bir problem olduğunu göstermektedir. Mardin'de Muğla ile karşılaştırıldığında kadınlar, gelir ve servetin hane içerisindeki eşitsiz bölüşümü, çalışmalarına izin verilmemesi veya mirastan yoksun bırakılması gibi ekonomik şiddet yanında duygusal, cinsel ve fiziksel şiddet gibi şiddetin her türüsüne daha fazla maruz kalmaktadır. Ancak kadınların ortalama gelir ve eğitim düzeyinin Mardin'e kıyasla daha yüksek olduğu Muğla'da da şiddetin varlığı, şiddetin toplumsal bir sorun olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır.

Tablo 4
Kadınların Hane İçinde Maruz Kaldıkları Şiddet: Mardin-Muğla

	Yoksulluk Sınırı Altında			Yoksulluk Sınırı Üzerinde			Genel Toplam	
	Mardin (93)	Muğla (5)	Toplam (98)	Mardin (111)	Muğla (199)	Toplam (310)	Mardin (204)	Muğla (204)
Hakaret eder veya kötü hissetmemi sağlar								
Genellikle	9 (%9.7)	-	9 (%9.2)	5 (%4.5)	9 (%4.5)	14 (%4.5)	14 (%6.9)	9 (%4.4)
Bazen	31 (%33.3)	2 (%40)	33 (%33.7)	32 (%28.8)	51 (%25.6)	83 (%26.8)	63 (%30.9)	53 (%26)
Hiçbir zaman	53 (%57)	3 (%60)	56 (%57.1)	74 (%66.7)	139 (%69.9)	213 (%68.7)	127 (%62.3)	142 (%69.6)
Başkalarının önünde beni aşağılayıcı söz ve davranışta bulunur								
Genellikle	6 (%6.5)	-	6 (%6.1)	1 (%0.9)	4 (%2.0)	5 (%1.6)	7 (%3.4)	4 (%2)
Bazen	17 (%18.3)	3 (%60)	20 (%20.4)	21 (%18.9)	25 (%12.6)	46 (%14.8)	38 (%18.6)	28 (%13.7)
Hiçbir zaman	70 (%75.3)	2 (%40)	72 (%73.5)	89 (%80.2)	170 (%85.4)	259 (%83.6)	159 (%77.9)	172 (%84.3)
İstemediğim halde cinsel ilişkiye girmek için ısrarcı olur								
Genellikle	8 (%8.6)	-	8 (%8.2)	3 (%2.7)	5 (%2.5)	8 (%2.6)	11 (%5.4)	5 (%2.5)
Bazen	16 (%17.2)	2 (%40)	18 (%18.4)	11 (%9.9)	21 (%10.6)	33 (%10.7)	27 (%13.2)	23 (%11.3)
Hiçbir zaman	69 (%74.2)	3 (%60)	72 (%73.5)	97 (%87.4)	173 (%86.9)	270 (%87.1)	166 (%81.4)	176 (%86.3)
Bana fiziksel olarak zarar verir								
Genellikle	5 (%5.4)	-	5 (%5.1)	1 (%0.9)	2 (%1.0)	3 (%1)	6 (%2.9)	2 (%1)
Bazen	10 (%10.7)	-	10 (%10.2)	5 (%4.5)	3 (%1.5)	8 (%2.6)	15 (%7.4)	3 (%1.5)
Hiçbir zaman	78 (%83.9)	5 (%100)	83 (%84.7)	105 (%94.6)	194 (%97.5)	299 (%96.5)	183 (%89.7)	199 (%97.5)
Duygusal, cinsel ve fiziksel şiddete maruz kalan kadınların yüzdesi								
Genellikle+Bazen							%48.5	%38.7

Not: Parantez içindeki değerler yüzdelik oranlardır.

Kaynak: Yazarların alan araştırması bulguları.

4. Genel değerlendirme ve politika önerileri

Bu çalışma farklı sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklere sahip hanelerde hane içi kaynak bölüşümü ve kararlara katılım açısından kadın yoksulluğunu incelemektedir. Bu kapsamda Mardin ve Muğla Merkez ilçesinde 408 evli çiftte bu çalışma için özel olarak oluşturulan anket uygulanmıştır. Alan araştırması bulgularına göre her iki ilde de kadınların okullaşma süreleri, işgücüne katılım oranları, ortalama çalışma süreleri ve dolayısıyla ortalama bireysel gelirleri erkeklere göre daha az olmasına rağmen, Mardin’de söz konusu alanlarda yaşanan cinsiyet eşitsizlikleri Muğla’dan daha yüksektir. Yoksulluk sınırı üzerinde bu değişkenlerde iyileşme gözükse de kadın ve erkek arasındaki kadınlar aleyhine olan cinsiyet eşitsizliği devam etmektedir. Çalışmada ayrıca üniter modelin geçerli olup olmadığını tespit etmek üzere çiftlere gelirlerini birleştirip birleştirmedikleri sorulmuştur. Alan araştırması sonuçlarına göre her iki ilde de hane geliri eşler arasında eşit bir şekilde paylaşılmamakta kadınların hane gelirinden aldığı pay erkeklere nazaran çok düşük oranda kalmaktadır. Ancak hane gelirinin bölüşümünde kadınlar aleyhine gözlenen eşitsizlik, Mardin’de daha fazladır. Gelirlerini birleştirmeyen hanelerin sayısının oldukça yüksek oranda olması ise Türkiye için üniter modelin ret edilmesi anlamına gelmektedir. Bu anlamda çalışma sonuçları uluslararası literatür bulgularını destekler niteliktedir.

Literatürü takiben çalışmada hane içi pazarlık gücünün göstergeleri olarak eğitim, bireysel gelir, servet, miras hakkının olup olmaması ve pazarlık gücü endeksi gibi değişkenler kullanılmıştır. Bulgular Mardin’de Muğla ile kıyaslandığında her gelir düzeyinde eğitim, bireysel gelir, mevcut servet, miras hakkı ve pazarlık gücü endeksleri açısından kadınlar aleyhine önemli eşitsizliklerin mevcut olduğunu göstermektedir. Mardin’de kadınların işgücüne katılım oranları almış oldukları eğitim seviyesinin düşüklüğü ve genel olarak toplumun kadınların çalışmasına karşı olan bakış açısı ile bağlantılı olarak Muğla ve Türkiye ortalamasından oldukça düşüktür. Bu anlamda Mardin için mevcut yoksulluğun istihdamda olmama durumu ile yakından ilişkili olabileceği söylenebilir. Her iki ilde de hanenin sahip oldukları gayrimenkullerin çoğunlukla erkeklerin üzerine kayıtlı olması, ayrıca Mardin’de kadınların büyük çoğunluğunun miras hakkı olmaması süregelen geleneksel ve ataerkil toplum yapısının bir sonucudur. Pazarlık gücü endeksleri de her iki ilde gelir artışının olumlu etkisi olmasına rağmen kadınların göreceli durumunun erkeklere göre daha kötü olduğunu göstermektedir. Ancak bu durum Mardin’de çok daha belirgindir.

Bulgular bir bütün olarak değerlendirildiğinde kadınlar gelir ve servetin hane içerisindeki eşitsiz bölüşümü, çalışmalarına izin verilmemesi ve mirastan yoksun bırakılmaları dolayısıyla maruz kaldıkları ekonomik şiddet yanında; duygusal, cinsel ve fiziksel şiddet gibi şiddetin her türüsüne maruz kaldıkları için, her iki ilde

de yoksulluğu erkeklerden daha derin yaşamaktadırlar. Ancak Mardin'deki kadınların Muğla'daki kadınlara nazaran hane içi eşitsizliklere daha fazla maruz kaldıkları görülmektedir. Bu durumun Mardin'de eğitim, işgücüne katılım, bireysel gelir, servet sahipliği ve miras hakkı ile hane içi kararlara katılım açısından kadınlar aleyhine toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin Muğla'dan daha fazla olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Özellikle Mardin'de “kızların okumasına gerek olmadığı” düşüncesiyle eğitim hayatının dışında kalan kadınlar, çalıştırılmamakta ve eve hapsolmaktadırlar. Çalışamayıp erken yaşta evlendirilen, çok sayıda çocuk doğurup ev içi sorumluklar ve eşlerinin çok fazla dışarı çıkmalarına izin vermemesi gibi nedenlerle eve hapsolan kadınlar, hane içi kaynaklarına eşit erişim imkânı bulamadıkları gibi hane içi kararlarda da söz sahibi olamamaktadırlar. Kısaca hane içerisinde gelirin ve servetin bölüşümünde yaşanan eşitsizlikler, kararlara katılımında yaşanan adaletsizlikler ve üzerine eklenen hane içi şiddet, kadınların yoksulluğu erkeklerden daha derin yaşamalarına neden olmaktadır.

Tüm bulgular bir arada değerlendirildiğinde hem yoksul hem de yoksul olmayan hanelerde kadınların kaynaklara erişim ve hane içi kararlara katılım açısından erkeklere göre daha kötü statüde olmaları, TÜİK'in belirlediği yoksulluk sınırlarının ne kadar yetersiz olduğunun ve tek başına gelire dayalı kriterlerin kadınların yoksulluklarının ve yoksunluklarının belirlenmesinde yeterli olmadığına göstergesidir. Hanenin içine girilip “*pandora'nın kutusu*” açıldığında, ortaya kadınların hane içi kaynaklara erişim ve kararlara katılma, her türlü şiddete maruz kalma açısından yaşadığı yoksulluklar ve yoksunluklar çıkmaktadır. Üstelik bu açıdan kadınlar yoksulluğu sadece gelir düzeyi düşük hanelerde değil, gelir düzeyi yüksek olan hanelerde de yaşamaktadırlar. Bu durum ise TÜİK'in salt gelir ve hane odaklı olan yoksulluk analizlerinin yanı sıra, bireyin hislerini ve düşüncelerini de dikkate alan daha kapsamlı analizlere de ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir (Bu konuda kapsamlı bir tartışma için bkz. Danışman Işık ve Gökövalı, 2015).

Kadınların yaşamış oldukları yoksulluk ve yoksunlukla mücadele için temel olarak eğitim, işgücüne katılım, miras hakkının uygulanması ve şiddet gibi belli başlı alanlarda devletin öncülük yapmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu ilk olarak eğitim alanında olmalıdır. Bilindiği üzere 2012 yılından itibaren ülkemizde kesintisiz 8 yıllık zorunlu eğitimin yerini 4+4+4 olmak üzere kesintili 12 yıllık zorunlu eğitim almıştır. Eğitim sürecinin kesintili hale getirilmesi ise özellikle kız çocuklarının (düşük gelirli hanelerde çocukların okuldan alıkonulmasına karar verilirken önceliğin kız çocuklarına verildiği ve resmi nikâh şartı aranmaksızın imam nikâhının geçerli olduğu düşünüldüğünde) eğitim sürecinden kopmasına, örgün eğitim ortamının dışında kalmasına ve çocuk gelinlerin sayısının artmasına neden olabilecek ve böylelikle toplumsal cinsiyet eşitsizliğini daha da derinleştirecektir (Özaydınlık, 2014: 107). Bu anlamda çocukların özellikle de kız

çocuklarının eğitim hakkından yararlanabilmeleri için zorunlu eğitim süresinin kesintisiz 12 yıla çıkartılması çok büyük önem arz etmektedir. Bunun yanı sıra devletin kız çocuklarını okula gönderen ailelere verdiği maddi destek daha da arttırılarak kız çocuklarının okullaşma oranları arttırılabilir. Kadınların okullaşma oranlarının arttırılması sadece daha eğitilmiş kadınlar yaratmayacak aynı zamanda Türkiye’de çok düşük oranda seyreden kadınların istihdama katılımlarını da arttırarak bireysel gelirlerinin artmasını ve hanedeki eşitsiz kaynak bölüşümünün kadınlar lehine seyretmesini mümkün kılacaktır.

Devletin öncü rolünü üstleneceği ve gerekirse yaptırım gücünü kullanacağı bir diğer alan, miras hakkı ile ilgilidir. Türkiye’de 1926 yılından beri eşit miras ve mülk edinme hakkı olmasına rağmen, araştırma bulguları Mardin’de kadınlar aleyhine bu anlamda ciddi eşitsizliklerin yaşanmakta olduğuna işaret etmektedir. Bu durumun ataerkil ve geleneksel aile yapısından kaynaklandığı düşünülürse kadınlar aleyhine yaşanan bu adaletsizlikler ancak devletin yaptırım gücü ile engellenebilecektir. Kadınların büyük bir bölümünün eşit mirasa erişim olanaklarının olmadığı Mardin’de, miras sistemine ilişkin uygulamaya dönük bir takım düzenlemelerin yapılması kadınların hane içi pazarlık güçlerini arttıracaktır. Kadınların medeni kanunda olduğu gibi erkek kardeşleriyle eşit miras almalarının sağlanması amacıyla, mirasın eşit bir şekilde tüm çocuklar arasında otomatik olarak paylaşılması ve kardeşler arasında miras düşen paydan feragat işlemlerinin incelemeye tabi tutulması uygulamaya dönük bir önlem olarak önerilebilir. Bu konuda kanuni düzenlemelerin yeterli olamayacağı açıktır. Esas olan kadınların eşit pay alma haklarına sahip olduklarına ilişkin toplumsal algının ve bilincin yerleştirilmesidir. Bu ise yine bölgedeki eğitim düzeyinin arttırılmasının gerekliliği ile bağlantılıdır.

Çözüm bulunması gereken bir diğer alan, hane içi şiddettir. Hane içi şiddet (duygusal, cinsel, fiziksel), Türkiye genelinde olduğu gibi Mardin ve Muğla’da da çok önemli bir problemdir ve Mardin’deki kadınlar arasında çok daha yoğun bir şekilde yaşanmaktadır. Her ne kadar 2012 yılında yürürlüğe giren “*Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun*” hane içi şiddet uygulayan kişilere yönelik evden uzaklaştırma, şiddet mağduru kişilere yönelik ise koruyucu ve önleyici koruma tedbirleri olmak üzere bir takım yasal önlemleri²⁶ içerse de, bu önlemler kapalı bir aile yapısı içinde yaşayan ve hanede herhangi bir güce sahip olmayan kadınların maruz kaldığı şiddeti önlemede yetersizdir. Çünkü bu kadınlar kendilerine uygulanan şiddeti şikâyet bile edememektedirler. Şikâyet etseler, hatta eşlerine uzaklaştırma kararı alınsa bile kadına yönelik şiddet ve bunun

²⁶ Söz konusu kanun, aynı zamanda gerek mülki idari amir, gerek mahkemeler tarafından verilebilen koruyucu ve önleyici koruma tedbir kararlarını içermektedir. Mülki idari amir ve mahkemeler tarafından verilebilen koruyucu ve önleyici koruma tedbir kararlarına ilişkin ayrıntılı bilgi için bakınız Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2012).

en uç boyutu olan kadın cinayetleri devletin can güvenliği ile sorumlu olduğu cezaevinin içerisinde bile gerçekleşebilmektedir. Bu durum kadın cinayetlerine ilişkin alınan önlemlerin yetersizliğinin kanıtı niteliğindedir. Devlet kadın cinayetlerini önlemeye yönelik üzerine düşen sorumlulukları ivedilikle yerine getirmelidir. Ayrıca hane içi şiddetin tahammül edilemez ve insanlık onuruna yakışmayan bir durum olduğunun altının çizilmesi amacıyla eğitim ve bilinçlendirme kampanyalarının yaygınlaştırılması gerekmektedir. Bu anlamda hane içi şiddet hakkında öğrencilerin bilgilendirilmesi, halkın hane içi şiddet ve şiddete maruz kalanların başvurabilecekleri servisler hakkında farkındalığını artırıcı eğitimsel çalışmaların yapılması, kadınların, hakları ve yürürlükte olan yasanın ilgili maddeleri hakkında haberdar edilmesi, medyada hane içi şiddeti meşrulaştıran materyaller yerine kadına yönelik şiddeti kınayan kampanyaların gösterilmesi ve mağdur kadınlara arka çıkan derneklerin desteklemesi önem arz etmektedir (Zara Page ve İnce, 2008: 89-91).

Ek
Hane İçerisinde Alınan ÇeŒitli Kararlar ve Pazarlık Gücü Endeksinin Unsurları: Mardin-Muğla

	Mardin				Muğla							
	Kadın		Erkek		Kadın		Erkek					
	Ben karar veririm	Ortak ama benim fikrim ağır basar	Toplam	Ben karar veririm	Ortak ama benim fikrim ağır basar	Toplam	Ben karar veririm	Ortak ama benim fikrim ağır basar				
Hane İçerisinde Alınan ÇeŒitli Kararlar												
Neye ne kadar para harcayacađına	18	4	22	77	8	85	25	13	38	58	9	67
Pazara ne kadar para ile çıkılacağına	66	1	67	88	1	89	101	3	104	44	2	46
Tasaruf-yatırım gibi konulara	22	0	22	50	7	57	20	14	34	55	8	63
TV'de izlenecek program seçimine	27	3	30	72	0	72	35	5	40	44	11	55
Üzerine kayıtlı bir gayrimenkulün satışına	28	20	48	45	84	129	35	7	42	59	24	83
Kendisine ait altın/mevduatı bozdurup bozduramayacağına	43	22	65	55	79	134	62	9	71	72	15	87
Para kazanmak için çalışıp alışamayacağına	57	2	59	201	0	201	123	2	125	190	0	190
Kazandığı geliri nasıl kullanacağına	15	0	15	100	3	103	29	2	31	52	6	58
Kişisel harcamaları için ne kadar para harcayacağına	118	1	119	162	0	162	150	3	153	154	4	158
Okuma -yazma/kişisel gelişim kurslarına katılıp katılmayacağına	100	1	101	132	8	140	154	0	154	156	6	162
Sağlık ile ilgili harcamalara/Doktora gidip gidemeyeceđine	155	0	155	197	0	197	197	0	197	195	1	196
Sinema, tiyatro, spor vb. faaliyetlere katılıp katılmayacağına	14	0	14	49	0	49	149	0	149	179	2	181
Hangi partiye oy vereceđine	150	0	150	181	1	182	183	0	183	200	0	200
Fiziksel görünümü ile ilgili şeylere (sa-boya, makyaj vb)	158	1	159	172	2	174	185	4	189	190	2	192
Giyim tarzına	149	2	151	169	2	171	179	4	183	170	5	175
Gündüz istediği yere gidip gidemeyeceđine	157	0	157	204	0	204	184	3	187	203	1	204

Not: Hane İçerisinde çeŒitli kararların ağırlıklı olarak kim/kimler tarafından alındığına iliŒkin soruya "ben karar veririm", ve "ortak karar veririm ama benim fikrim ağır basar" cevapları hariçinde, "eŒim karar verir", "ocuklar karar verir", "ortak karar veririm", "ortak karar veririm ama eŒimin fikri ağır basar" ve "hane İçinde böyle bir karar alınmamaktadır" gibi cevaplar da alınmıŒtır. Bu nedenle hane İçerisinde çeŒitli konularla ilgili alınan kararların toplamı genel toplama eŒit değildir.

Kaynak: Yazarların alan araŒtırması bulguları.

Kaynaklar

- ADAMAN, F. ve KEYDER, Ç. (2006), “Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma”
http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf
 (Erişim Tarihi: 31.10.2008).
- AGARWAL, B. (1997), “Bargaining and Gender Relations: Within and Beyond the Household”, *Feminist Economics*, 3 (1), 1-51.
- AİLE ve SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI, (2012), *Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun*, Kanun No: 6284, Kabul Tarihi: 08.0.2012, Resmi Gazete Yayım Tarih ve Sayısı: 20.03.2012 /28239.
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/03/20120320-16.htm> (Erişim Tarihi: 11.12.2015).
- ALDERMAN, H., CHIAPPORI, P. A., HADDAD, L., HODDINOTT, J. ve KANBUR, R. (1995), “Unitary Versus Collective Models of the Household: Is It Time to Shift the Burden of Proof?”, *World Bank Research Observer*, 10 (1), 1-19.
- ATTANASIO, O. ve LECHENE, V. (2002), “Tests of Income Pooling in Household Decisions”, *Review of Economic Dynamics*, 5, 720-748.
- BALAY, B. (2003), “Bir Başka Yoksulluk: Kadın Yoksulluğu Üzerine”, *Kadın/Woman 2000, Kadın Çalışmaları Dergisi*, 1 (4), 87-112.
- BOURGUIGNON, F., BROWNING, M., CHIAPPORI, P. A. ve LECHENE, V. (1993), “Intra Household Allocation of Consumption: A Model and Some Evidence from French Data”, *Annales d'Economie et de Statistique*, 29, 137-156.
- BROWNING, M. ve CHIAPPORI, P. A. (1998), “Efficient Intra-Household Allocations: A General Characterization and Empirical Tests”, *Econometrica*, 66 (6), 1241-1278.
- CHIAPPORI, P. A. (1988), “Rational Household Labor Supply”, *Econometrica*, 5 (6), 63-89.
- CİHAN, A. (2004), “Kadın ve Erkek Grup Arasındaki Eşitsizlik: Diyarbakır ve Çevresi Örnekleme”, *IV. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Değişen Dünya ve Türkiye’de Eşitsizlikler Bildiri Kitabı* içinde Sivas, 157-165.
- DANIŞMAN IŞIK A. ve GÖKOVALI, U. (2015), “Yoksulluğa Subjektif Yaklaşım: Mardin-Muğla Örneği, *Türkiye Ekonomisinin Dünü Bugünü Yarını: Yakup Kepenek’e ve Oktar Türel’e Armağan* içinde, Ed. E. Özçelik, E. Taymaz, İmge Kitapevi Yayınları, Ankara, 1. Baskı, 345-363.
- DAYIOĞLU, M. ve BAŞLEVENT, C. (2012), “Türkiye’de Gelir Dağılımının ve Yoksulluğun Toplumsal Boyutları”, *Türkiye’de Refah Devleti ve Kadın* içinde, Ed. S. Dedeoğlu, A. Y. Elveren, İletişim Yayınları, İstanbul, 127-157.
- DİKBAYIR, G. (2000), “Gender and Poverty: Further Data Requirement to Measure the Gender Dimension of Extent and Incidence of Poverty”, http://www.die.gov.tr/tkba/paper4_5.pdf
 (Erişim Tarihi: 07.11. 2009).
- DOSS, C. R. (1996), “Testing Among Models of Intrahousehold Resource Allocation”, *World Development*, 24 (10), 1597-1609.
- ECEVİT, Y. (2003), “Toplumsal Cinsiyetle Yoksulluk İlişkileri Nasıl Kurulabilir? Bu İlişki Nasıl Çalışılabilir?”, *C. Ü. Tıp Fakültesi Dergisi*, 25 (4), 83-88.
- FRANKENBERG, E. ve THOMAS, D. (2003), “Measuring Power”, *Household Decisions, Gender and Development: A Synthesis of Recent Research* içinde, Ed. A. R. Quisumbing, International Food Policy Research Institute, Johns Hopkins University Press, Washington DC, USA, 29-36.

- FUWA, N. S., KUBO, K., KUROSAKI, T. ve SAWADA, Y. (2006), "Introduction to A Study of Intrahousehold Resource Allocation and Gender Discrimination in Rural Andhra Pradesh, India", *The Developing Economies*, 44 (4), 375-97.
- GOLDBERG, G. S. (2010), "Summary, Synthesis, and Conclusion, Part I: The Poverty of Lone Women, Their Diversity, and Income Sources", *Poor Women in Rich Countries: The Feminization of Poverty over the Life Course* içinde, Ed. G. S. Goldberg, Oxford University Press, 266-301.
- GÖKOVALI, U. ve DANIŞMAN, A. (2010), "Feminization of Poverty: Does it Really Exist in Turkey?", *New Perspectives on Turkey*, 42, 179-201.
- HALLMAN, K. (2003), "Mother-Father Resources, Marriage Payments and Girl-Boy Health in Rural Bangladesh", *Household Decisions, Gender and Development: A Synthesis of Recent Research* içinde, Ed. A. R. Quisumbing, International Food Policy Research Institute, The Johns Hopkins University Press, Washington DC, USA, 115-120.
- HATTATOĞLU, D. (2007), "Küreselleşme (Yeni) Emek Biçimleri, Yoksulluk ve Kadınlar", *Amargi*, Güz, 6, 18-21.
- HODDINOTT, J. ve HADDAD, L. (1995), "Does Female Income Share Influence Household Expenditures?, Evidence from Cote d'Ivoire", *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 57 (1), 77-96.
- KAKWANI, N. ve SON, H. H. (2006), "Women's Earning Power and Wellbeing", UNDP, International Poverty Centre, 19, <http://www.ipc-undp.org/pub/IPCOnePager19.pdf>
- KİREN GÜRLER, Ö. ve ÜÇDOĞRUK, Ş. (2007), "Türkiye'de Cinsiyete Göre Gelir Farklılığının Ayrıştırma Yöntemiyle Uygulanması", *Journal of Yasar University*, 2 (6), 571-589.
- KSGM, T.C. BAŞBAKANLIK KADININ STATÜSÜ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (2009), "Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması", Ankara. http://kadininstatusu.gov.tr/upload/mce/eski_site/tdvaw/doc/Ana_Rapor_Mizan_1.pdf (Erişim Tarihi: 18.10.2012).
- LANCASTER, G. ve RAY, R. (2002), "Tests of Income Pooling on Household Budget Data: The Australian Evidence", *Australian Economic Papers*, 41, 99-114.
- LUNDBERG, S. ve POLLAK, R. A. (1993), "Separate Spheres Bargaining and the Marriage Market", *Journal of Political Economy*, 10, 987-1010.
- LUNDBERG, S., POLLAK, R. A. ve WALES, T. J. (1997), "Do Husbands and Wives Pool Their Resources? Evidence from the United Kingdom Child Benefit", *The Journal of Human Resources*, 32 (3), 463-480.
- MANSER, M. ve BROWN, M. (1980), "Marriage and Household Decision-Making: A Bargaining Analysis", *International Economic Review*, 21 (1), 31-44.
- McELROY, M. ve HORNEY, M. J. (1981), "Nash-Bargained Household Decisions: Toward a Generalization of the Theory of Demand", *International Economic Review*, 22 (2), 333-349.
- MORLICCHIO, E. ve SPINELLI, E. (2010), "The Italian Case", *Poor Women in Rich Countries: the Feminization of Poverty over the Life Course* içinde, Ed. G. S. Goldberg, Oxford University Press, 174-202.
- ÖZAYDINLIK, K. (2014), "Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye'de Kadın ve Eğitim", *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 14 (33), 93-112.
- ÖZTÜRK, M. ve ÇETİN, B. I. (2009), "Dünyada ve Türkiye'de Yoksulluk ve Kadınlar", *Journal of Yasar University*, 3, 11, 2661-2698.
- PALAZ, S. (2002), "Discrimination against Women in Turkey: A Review of the Theoretical and Empirical Literature" *Ege Akademik Bakış*, 2 (1), 103-114.

- PAMUK, M., (2000), *Kırsal Yerlerde Yoksulluk, İşgücü Piyasası Analizleri 1999* (1), Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.
- PEARCE, D. (1978), "The Feminization of Poverty: Women, Work and Welfare", *Urban and Social Change Review*, 11 (1), 28-36.
- PHIPPS, S. A. ve BURTON, P. S. (1998), "What's Mine is Yours? The Influence of Male and Female Incomes on Patterns of Household Expenditure", *Economica*, 65 (260), 599-613.
- QUISUMBING, A. R. (1994), "Intergenerational Transfers in Philippine Rice Villages: Gender Differences in Traditional Inheritance Customs", *Journal of Development Economics*, 43 (2), 167-95.
- QUISUMBING, A. R. (2003), "Power and Resources within the Household: Overview", *Household Decisions, Gender and Development: A Synthesis of Recent Research* içinde, Ed. A. R., Quisumbing, International Food Policy Research Institute, The Johns Hopkins University Press, Washington DC, USA, 19-22.
- QUISUMBING, A. R. ve de la BRIÈRE, B. (2000), "Women's Assets and Intrahousehold Allocation in Rural Bangladesh: Testing Measures of Bargaining Power", *IFPRI FCND Discussion Paper*, 86.
- QUISUMBING, A. R. ve MALUCCIO, J. A. (2003), "Intrahousehold Allocation and Gender Relations: New Empirical Evidence from Four Developing Countries", *Household Decisions, Gender and Development: A Synthesis of Recent Research* içinde, Ed. A. R., Quisumbing, International Food Policy Research Institute, The Johns Hopkins University Press, Washington DC, USA, 23-28.
- QUISUMBING, A. R. ve OTSUKA, K. (2001), "Land Inheritance and Schooling in Matrilineal Societies: Evidence from Sumatra", *World Development*, 29 (12), 2093-2110.
- RAZZAQUE, M. ve AHSANUZZAMAN, A. (2009), "Intrahousehold Resource Allocation and Women's Bargaining Power: New Evidence From Bangladesh", <http://ssrn.com/abstract=1550559> (Erişim Tarihi: 21.03.2015).
- ROY, S. (2008), "Female Empowerment through Inheritance Rights: Evidence from India", Second Riccardo Faini Doctoral Conference on Development Economics, University of Milan, Italy, September 7-9.
- SALLAN GÜL, S. (2005), "Türkiye'de Yoksulluğun Kadınsılaşması", *Amme İdaresi Dergisi*, 38 (1), 25-45.
- SELİM, R. ve İLKKARACAN, İ. (2002), "Gender Inequalities in the Labor Market in Turkey: Differentials in Wages, Industrial & Occupational Distribution of Men and Women", <http://content.csbs.utah.edu/~ehrbar/erc2002/pdf/P405.pdf> (Erişim Tarihi: 05.12.2009).
- SMITH, L. C., RAMAKRISHNAN, U., NDIAYE, A., HADDAD, L. ve MARTORELL, R. (2003), "The Importance of Women's Status for Child Nutrition in Developing Countries", *Household Decisions, Gender and Development: A Synthesis of Recent Research* içinde, Ed. A. R. Quisumbing, International Food Policy Research Institute, The Johns Hopkins University Press, Washington DC, USA, 41-50.
- SONG, L. (2008), "In Search of Gender Bias in Household Resource Allocation in Rural China", *MPRA*, 8348, <http://mpa.ub.uni-muenchen.de/8348>.
- THOMAS, D. (1990), "Intra-Household Resource Allocation: An Inferential Approach", *The Journal of Human Resources*, 25 (4), 635-664.
- THOMAS, D. (1992), "The Distribution of Income and Expenditure within the Household", *Annales d'Economie et de Statistique*, 29, 109-136.
- THOMAS, D. (1997), "Incomes, Expenditures, and Health Outcomes: Evidence on Intrahousehold Resource Allocation", *Intra-household Resource Allocation in Developing Countries: Models*,

- Methods and Policy* içinde, Ed. L. Haddad, J. Hoddinott and H. Alderman, Johns Hopkins University Press for the International Food Policy Research Institute, Baltimore and London, 142-165.
- THOMAS, D. ve CHEN, C. L. (1994), "Income Shares and Shares of Income: Empirical Tests of Models of Household Resource Allocations", *RAND Labor and Population Program Working Paper Series*, 94-108, <http://www.rand.org/pubs/drafts/2005/DRU705.pdf>
- TOKSÖZ, G., ÖZKAZANÇ, A. ve POYRAZ, B. (2001), "Kadınlar, Kalkınma ve Sosyal Adalet", *Ankara: Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi Raporu*.
- TOKSÖZ, G. (2012), "Neoliberal Piyasa, Özel ve Kamusal Patriarka Çıkmazında Kadın Emeği", *Türkiye'de Refah Devleti ve Kadın* içinde, Ed. S. Dedeoğlu, A. Y. Elveren, İletişim Yayınları, İstanbul, 159-182.
- TÜİK, (2006), *Aile Yapısı Araştırması*, Yayın No: 3046, Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, <http://www.athgm.gov.tr/upload/mce/eskisite/files/AileYap%C4%B1s%C4%B1%202006%20.pdf> (Erişim Tarihi: 12. 10. 2012).
- TÜİK, (2009), *Yoksulluk Çalışması Sonuçları*, www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=23&ust_id=7 (Erişim Tarihi: 05.10.2010).
- TÜİK, (2012), *İstatistiklerle Kadın 2011, Women in Statistics*, Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.
- ÜNLÜTÜRK ULUTAŞ, Ç. (2009), "Yoksulluğun Kadınlaşması ve Görünmeyen Emek", *Çalışma ve Toplum*, 2009 (2), 25-40.
- WHO (2014), World Health Organization, *Violence Against Women* <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs239/en/> (Erişim Tarihi: 19.08.2015).
- ZARA PAGE, A. ve İNCE, M. (2008), "Aile İçi Şiddet Konusunda Bir Derleme", *Türk Psikoloji Yazıları*, 11 (22), 81-94.

Extended summary

Women's poverty "hidden" within the households: The cases of Muğla-Mardin

Abstract

Studies concerning women's poverty in Turkey focuses on income and head of households and ignores poverty of married women hidden within the households. To fill this gap, 408 married couples in Mardin and Muğla were interviewed and women's poverty and deprivation within the household is investigated in terms of an approach of individual-based rather than a household-based one. Besides two bargaining power indices were constructed. The findings indicate that women have exposed to physical violence and experience deprivation in terms of access to resources such as participation to labor force, inheritance rights, property ownership and education and participation to household decision making process. These are especially more pronounced in Mardin.

Key words: Poverty, women's poverty, bargaining power within households, decision making process within households, Muğla, Mardin.

It is impossible to understand and analyze poverty generation process without considering women's role and status within households. The distribution of resources among family members has been an invisible issue even though the surge of international literature managed to undercover that total household income alone is insufficient as a proxy for living standards of households' members. It is indicated that opening the "Black box" unveils the implications of cultural and social norms, institutional practices, religion and ethnicity for wellbeing of each household members and resource allocation between husband and wife.

There are mainly two types of models which investigate the households' behavior. Unitary model, which is later criticized by many researchers, assumes that household members pool all their resources including income, and the household utility is maximized under a single budget constraint without considering how resources are allocated within the household. On the other hand, collective models assume that household members have different choices, different "bargaining powers" and hence different intra-household resource allocation outcomes. Hence to analyze the real poverty and deprivation experienced by women, it is essential to have an individual and gender-based analysis instead of a household-based analysis.

Although there are many international studies about intra-household resource allocation and women's poverty, there is no such study for Turkey. Turkish literature mainly focused on feminization of poverty with household-based analyses ignoring the status of women within the households. To fill this gap, this study aims to investigate the status of women within the household in terms of allocation of

household economic resources, access to resources such as inheritance rights, ownership rights of properties and education and bargaining power of women. For this purpose, a questionnaire was applied to 408 married couples (in separate rooms) in the central district of Mardin and Muğla in 2010-2011.

Findings indicate that women are less educated, have lower rate of labor participation and average working years and inequalities between men and women in these variables are higher in Mardin compared to Muğla. As far as the distribution of household income is concerned, women have less individual income compared to men and this is more pronounced in Mardin. The gender-based inequalities in terms of land and property ownership are prevalent in both cities but much more prominent in Mardin. Along with the inequalities of the intra-household income and property ownership allocation, there is also discrimination against women about access to inheritance rights in Mardin. Most of the women in Mardin do not have equal paternal inheritance rights. Women who declare unequal inheritance rights state that “*women do not inherit or women are unable to claim a share in the inheritance or the shares given from the inheritance to the women are fewer than their brothers.*”

The study also calculates two bargaining power indices (the base index and the extended index) to outlay the status of women within the household. Base index make use of the information obtained about labor participation rate, education level, property ownership and inheritance rights. The extended index, on the other hand, has been constructed by utilizing the answers of 16 questions which aimed to lay down how women and men contribute the decision making process in the household. Both indices indicate that, although with the increase in income level, there are some improvements in the bargaining power of women, they are still less than that of men and differences in the indices of men and women are much more higher in Mardin than Muğla. Findings also indicate that there are high rates of physical, sexual and emotional violence against women in both cities but much more pronounced in Mardin. Considering all factors together, women compared to men experience poverty and deprivation much more deeply and intensively within the household irrespective of whether the households' income are below or above the poverty line.